

LJUBLJANSKI
ZVON

7

LETNIK XLVII

1927

Vsebina zvezka za mesec julij:

1. Anton Novačan: Celjska kronika. Herman Celjski 385
2. Joža Lovrenčič: Publius in Hispala. (Dalje prihodnjič.) 400
3. Anton Novačan: Capriccio 405
4. Josip Wester: Iz Aškerčeve literarne ostaline. (Konec prihodnjič.) 406
5. Joža Glonar: Samhaber in njegovi «Preširenklinge». (Konec prih.) 417
6. Vladimir Levstik: Hilarij Pernač. (Dalje prihodnjič.) 423
7. A. Debeljak: Dubrovniku 455
8. France Bevk: Poberinka Rezi. (Konec prihodnjič.) 454
9. Književna poročila 459
Jos. Wester: Kriza naše srednje šole (Dr. L.). — Anton Kristan:
O delavskem in socialističnem gibanju na Slovenskem do ustanovitve
jugoslovanske socialno-demokratske stranke (1848—1896) (Dr. L.).
10. Kronika 442
Revija slovenskega impresionizma. XI razstava Narodne galerije
(K. Dobida). — Ljudska univerza v Mariboru in «Zamišljeni pogledi
na naše kulturno življenje» A. Lajovica (Konec. — Janko Kukovec).
— Luksuzen ponatis nemškega Prešernovega «Kresta» (Silva Trdina).
— Razgovor z Maeterlinckom (Miran Jarc). — Aškerčeva pesem «Na-
talija» (J. W.).
11. Portret Zofke Kvedrove.

LJUBLJANSKI ZVON

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 120 Din, za pol
leta 60 Din, za četrť leta 30 Din, za inozemstvo 150 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 15 Din.

Na reklamacije se pošlje reklamirana številka brezplačno le tedaj,
če se je ista reklamirala najkasneje en mesec po njenem izidu.
Za poznejše reklamacije se mora reklamirana številka plačati.

Urejuje FRAN ALBRECHT

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo.

Upravništvo: Prešernova ulica št. 54.

Izdaja «Tiskovna zadruga», r. z. z o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani (predstavnik Miroslav Ambrožič).

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

Anton Novačan: Celjska kronika

Dramatski mozaik v treh delih.

PRVI DEL

Herman Celjski

Tretje dejanje

OSEBE TEGA DEJANJA:

Herman Celjski.

Friderik Celjski, njegov sin.

Barbara, Hermanova hči in kraljica ogarska.

Veronika Deseniška, žena Friderika Celjskega.

Jošt Soteški, poveljnik celjske straže in zaupnik starega Hermana.

Eneja Silvij Piccolomini, kaplan na celjskem dvoru.

Pater Melhijor, gvardijan celjskega samostana malih bratov.

Aron Salobir.

Soba pred Hermanovo spalnico. Noč. Zunaj nevihta.

1. prizor.

Pred sveto podobo kleči Eneja Silvij in moli. Aron Salobir pride previdno.

Aron. Duhovnik iz Siene...

Eneja Silvij. ...in ne pelji nas v skušnjavo, temveč reši nas vsega hudega... In pomiri moje divje želje, ukroti mojo težko strast...

Aron. Duhovnik iz Siene naj podvije svojim željam plahe noge...

Eneja Silvij. Kdo si? Služabnik! Ne moti me v molitvi.

Aron. Meni strasti čez glavo ne šumijo...

Eneja Silvij. Ti drzni sluga!

Aron. ...in strahopetna vest ne lomi trdne volje. Že veš novico?

Eneja Silvij. Ti zviti Izrael!

Aron. Razkačil si kraljico. Njen majestat besni. Po plesu je razbila veliko ogledalo. Stražam je ukazala v orožje in zdaj o polnoči začela s spremstvom dvor.

Eneja Silvij. Njen majestat besni — jaz molim.

Aron. Njen majestat besni in vsaka njena želja sedi na tronu. Zato se reši, Eneja Silvij. Ko greš iz te dvorane, pojdi tu na desno po hodniku...

Eneja Silvij. Zakaj na desno?

Aron. Na levi na hodniku so mrke straže Ogrov, in ne bi bilo prvič, da je kraljica ugrabila kodrasto moško glavo.

Eneja Silvij. Pojdi proč, Aron.

Aron. Na dušek bo izpila tvojo sladko mlado kri in v neutešenem drobovju kraljevske Mesaline se potopijo tvoji ideali. Le bliže, bliže tronu, kdor nosi svojega moža na prodaj.

Eneja Silvij. Žalitev majestata...

Aron. Ti si rešen po hodniku — tu na desno... Ko pa izveš, kdo je najlepša vseh žena na dvoru, bodi ji v sili na pomoč, Eneja! Ker le po tvoji krivdi je ona zdaj kraljici tekmovalka.

Eneja Silvij. Kdo je? Ti veš?

Aron. Veronika.

Eneja Silvij. Pregarjana Veronika?

Aron. Da! Ti si rešen — tu — na desno — za njo pa ni ne desnih in ne levih vrat iz tega dvora.

Pridejo Herman, Pater Melhijor in Jošt Soteški. Aron odide neopažen.

2. prizor.

Herman, Eneja Silvij, Pater Melhijor in Jošt Soteški.

Herman. Eneja Silvij čaka. Pred spanjem nam z molitvijo posvečuje pregrešne te prostore. Eneja Silvij, hvala! Hvala vam vsem za zvestobo in vdanost. Eneja Silvij, le kratek čas si tu na dvoru in že si nam pokazal vrline svojega duha. Kraljica je izvolila, kraljica te je počastila z lepim darom, jaz pa še dodajem tvoji plebaniji dohodke treh vasi in svečo v cerkvi za večno luč. Pa tudi tebe, patre Melhijore, se opomnim. Tri nove izbice ti ustanavljam za nove tri redovnike... vrh tega naj ti služijo odslej konjiški vinogradi... recimo črnine dvajset veder letnih. Tako, obema, draga moja, hvala! Posvetna oblast je brez soglasja z našo Sveto Cerkvijo sirota — in ime Gospoda bodi počaščeno.

Eneja Silvij. Na vekov veke.

Pater Melhijor. Amen.

Herman. Vajino zahvalo sprejemem ob drugi priliki. Današnji dan me je zelo utrudil. Mučijo me tudi neki dvomi. Tako sem star in sam... O, kakor ledenik bel vrh sinjih gor... je starec sam v življenju... vse vidi z vrha jasnega in vse razume... a kdo ozre kdaj v njegovo se samoto...

Eneja Silvij. Molimo oče naš! V tej vzvišeni molitvi je vsa tolažba bolni duši.

Pater Melhijor. Molimo litanije... Davidove psalme... o Jobu premišljujmo...

Herman. Da, treba bode. Poprej pa vaju prosim važnega navsveta. Sta videla na plesu tisto žensko? Kako je vse očarala. Poslanik kralja Tvrčka je od nje uročen, a Jošt je videl, kako se je za njo utrinjal ogenj.

Jošt. Prisežem, da je res. Izpod petâ so ji švigale krvave iskre in tudi pod pazduho ji je svetlikal ogenj.

Eneja Silvij. Zares, prikazen nenavadna, vidovita.

Pater Melhijor. Lepota za napotje in spotiko.

Herman. Verujeta li vidva v prikazni in privide?

Pater Melhijor. V strahove in hudiče?

Eneja Silvij. V belo ali črno magijo?

Herman. Tako na sploh... Verujeta li vidva v čarodejstva, kakor jih preganja naša sveta Cerkev?

Pater Melhijor. Verujem vse, kar Cerkev verovati ukazuje.

Herman. Eneja Silvij?

Eneja Silvij. Ne vem, kaj mislite, gospod.

Pater Melhijor. On ni bil zraven, ne more vedeti. Jaz sem jo slišal. Bilo je prej ob prvem mraku, ko sem slišal mijavkanje, bi rekel, neko kruljenje in krivo prerokovanje. Še zdaj me trese zona.

Herman. Zares, častiti oče? Moj strah pa gre veliko dalje. Saj poznate to žalostno prigodbo z mojim sinom. On je zdaj na tleh in meni na voljo dan. O njej, o zapeljivki pa ni sluha.

Pater Melhijor. O, čudež božji! Jaz domnevam...

Herman. Domnevaj, pa ne reci, patre Melhijore! Daj Bog, da se v domnevah varamo, Eneja Silvij. Ako pa stoji v njegovih sklepih, da se v podobi tiste čarovnice s plesa skriva ona, tedaj imamo kot možje dolžnost dejanja —

Jošt. Da jo iztrebimo.

Pater Melhijor. Storimo kakor vode. Kadar so nečiste, stopijo vode v povodenj in ne upadejo, dokler ne vržejo na breg ostudnega mrliča.

Herman. Do jutri vse izvemo. Pamet pa veleva, da že nocoj premislimo primer.

Pater Melhijor. Kdo bi še dvomil, da so čarovnice! Kdo bi še dvomil! Pri vas na Italijanskem jih morda ni, Eneja Silvij, pri nas v deželi pa so prave čarovnice. O, jaz to dobro vem. Črni kozel, kozel satan, je njihov bog, katerega častijo s posebnimi obredi. Za sveto vodo imajo satanovo scalnico, a dim

strupenih in smrdečih rož jim je kadilo. V kropilniku je žrebčev rep in pri daritvah vino — nečista ženska kri. Jahajo na metlah h kozlu satanu, ki jih podučuje vseh črnih ved in znanosti. In čim starejša je takšna čarovnica, tem bolj nevarna je. Kadar pa zasluti svojega konca kraj, tedaj se dvigne kam nad hladno vodo in pade v njo. Vsaka čarovnica utone. Po njeni smrti pa ni takšnega bogastva, da ne bi se razsulo, če je pred svojo smrtjo v tistem domu živela čarovnica. Zato jaz pravim, kar na delo, na noge zoper satana!

Herman. Idi in stori dobro, patre Melhijore!

Pater Melhijor. Trenutka več ne čakam. Eneja Silvij naj spiše učeno spomenico, jaz pa grem in dvignem armado črnih fratrov po deželi. In preden se zdani, pripravim ljudstvo in meščane na veliko sodbo. Beračem, postopačem in bogomoljkam na cerkvenih pragih dam prvim vohat čarovnico.

Herman. Idi in stori dobro, patre Melhijore!

Pater Melhijor. Čarovnica tu na dvoru? Zapeljivka našega gospoda? O, ti moj ljubi Jezus! On naj piše, jaz pa vse pripravim. Na noge zoper satana. (Odide.)

Herman. Eneja Silvij, rad bi vedel tudi tvoje mnenje.

Eneja Silvij. Čudna so pota Gospodova.

Herman. Od tebe, učenjaka, je to malo.

Eneja Silvij. Jaz sem služabnik božji!

Herman. Kam meriš, kapelane?

Eneja Silvij. Odpusti mi nocoj, gospod.

Herman. To je vse?

Eneja Silvij. Svetujem še gospodu, da moli očenaš pred spanjem, počasi in s preudarkom, samo en očenaš.

Herman. Idi proč, duhovnik. (Eneja Silvij odide.) V mojih ječah gnijejo prelati, Eneja Silvij! Pater Melhijor je božji volek, on bo letal, kakor mu ukažeš. Na tega gizdavega Laha mi pa pripazi, Jošt. Kraljica ogrska je vsa v plamenu zanj, to mi utegne zmešati račune. Zdaj pa mi reci, kaj je z blagorodnim mojim sinom, je pripravljen?

Jošt. Vse je gotovo. Vendar bi prosil, da bi blagorodje sina prvega zaslišali, potem njegovo golobico.

Herman. Tako jaz tudi mislim. Aron mi pošlje njo, ti pa pripelješ njega.

Jošt. Hotel sem reči, da pripeljem njega tu na vrata tajnega hodnika v trenutku, ko bo vaša izpoved z Veroniko pri kraju. Tako, jaz mislim, bi se dal izkresati poudarek, važen za njen pogin.

Herman. Izvrstno. Pripelji Friderika tod — in stoj pred temi vrati z njim. Ko jaz razkrinkam čarovnico z glasnim klikom, tedaj odpri in vstopi. Tod pojdi torej. (Jošt izgine skozi vrata tajnega hodnika.) Na desno, na polici so bakle. Z mojimi jetniki spodaj ne govori! Da si ne zajdeš v labirintu!

Svetloba bakle obsije Hermana. Od spodaj kriki jetnikov.

Joštov glas pada vedno niže.

Jošt. Znam jaz ta pota! Tu — na levo — je grob zazidanega sina-grbavca — grbavca. Tu — na desno...

Herman zapre vrata. Daljni grom.

3. prizor.

Herman sam. Pozneje Privid grbavca.

Herman. Tulijo moji jetniki. Od glada jim poka drobovje. (Odpira vrata. Kriki jetnikov.) Hej, častiti vi prelati! Hej, vi cenjeni plemiči in vitezi hrvatski! Očistil sem dodobra vso zemljo med Dravo in Savo te viteške golazni in zdaj prigrnem Bosno. Še je prostora v mojih ječah za trde bosanske glave. Kakšen glas je to? Kot krik otroka! (Zapre vrata.) Grbavec? Podložil sem te svoji volji in v smrt si moral, četudi si rojen iz mojih beder. Celjan — pa grbav? Kdor vlada, mora biti lep. (Grom. Prikaže se majhen, nerazvit deček in iztega roke po Hermanu.) Proč, ti nakaza! Kaj laziš tod za mano? Saj si že davno mrtev. Kaj se grohotaš?

Privid. O-če, o-če!

Herman. Ti me kličeš oče?

Privid. Mojega rojstva te je bilo sram in si ukazal, da so me zazidali v tem zidovju. Pa nisi vedel, da je v tej nakazi, iz tebe porojeni, tlela spasonosna misel za naš rod od kolena do kolena. Pravidnost ti je dala trn za pokoro, iz tega trna pa bi se bil razvil bohoten cvet. Ti pa si bil ošaben, zato me čuj: Zijali bodo prazni tvoji dvori in Celje bo beračilo za drenov grm, da bi mu bil naslednik.

Herman. Saj vem, kaj si! Izgini! (Bije z mečem, privid izgine.) Izgini, ko te izven mene ni! Kako zabaven duh! Kako se nagromadi v duši črna misel in lebdi nad mano! Eneja Silvij pravi, en očenaš, samo en očenaš za tesno uro. (Poklekne z mečem v roki.) Pater noster, qui es in coelis, sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua... Voluntastua? Tvoja volja? A kje sem jaz? Kaj more biti tvoja volja druga nego moja? O kakšni volji sanja kamen v tem zidovju? In črv, ta ropar večnosti, kaj dvomi v sebi črv? Fiat voluntas

tua? Ne dam, ne dovolim, da bi nadležna vest skalila mojo jasno misel. Fiat voluntas mea! Moja volja naj se zgodi. Kako ob tem hotenju beže podobe moje lastne domišljije. Vse mi je jasno kot jeklo tega meča. Zaveznik, dobrotnik, prijatelj! Ti vladar in oče reda od vekomaj do vekomaj. Moj sin te je oskrnil, jaz pa ti vrnem zopet tvoj hladni čisti blesk. Fiat voluntas mea. (Privid se prikaže iznova.) Stoj!

Privid. Ubog si, oče moj. Vsa tvoja moč in slava se spremeni v pepel in prah. Smrt se reži nad tvojim rodом. Glej, bratec moj prihaja. (Prikaže se duh Hermana mlajšega.)

Herman. Dva sina, dva otroka moja!

Privid. Za svoje grehe sluti oče zlo usodo svoje dece. Hočeš videti še več?

Herman. Haha! Ve sence iz onstranstva, ve ste laž! Dokler stojim na tehle nogah, ve ste laž! (Bije z mečem, privida izgineta.) Pomoč! Luči! Posvetite! (Pride služabništvo.) Zbudite mi Heriča. Njemu ukazujem, naj nemudoma sedla najboljše konje, naj pohiti za mojim sinom Hermanom in naj mi ga pripelje, če je še živ!

Služabništvo odide. Ostane Aron Salobir.

4. prizor.

Herman in Aron Salobir.

Herman. ... Če je še živ... Kaj nimam jaz še sina Friderika? In vnuka tudi še imam. Kot lastavičje gnezdo, sreča še visi na mojem domu, kot lastavičje gnezdo, pripeto v varnem kotu. O, sinko Herman, ti in tvoje slabe slutnje!

Aron. Gospod prejasni, zunaj je nevihta. Grmi in bliska se. V dvoru je vse nemirno, nihče ne spi... Njen majestat, kraljica, razburjena zahteva laškega kaplana, Eneja Silvij pa je izginil neznano kam.

Herman. Če mislimo na smrt, je vsak trenutek pol vstajenja, in ti prividi niso nič, so prazne misli, spočete v strahu.

Aron. Izginil je.

Herman. Kdo je izginil?

Aron. Eneja Silvij. Ukaz najstrožji majestata ga ne najde. Poslanik kralja Tvrčka ...

Herman. Kaj je s poslanikom?

Aron. Poslanik kralja Tvrčka razpošilja sluge in hoče siloma imeti lepotico Marino. Zato je čas, da ti po njej ponudim kupo vina, obljubljeno in naročeno, skrivnostno kupo vina.

Aron se umakne. Veronika s kupo v roki pride.

5. prizor.

Herman in Veronika.

Herman. Kdo si ti?

Veronika. Tu je napoj za gospodarja.

Herman. Kdo ga je pripravil? Te tvoje bele roke?

Veronika. Da, jaz sem našla milost pred gospodom.

Herman. Kako ti je ime?

Veronika. Marina, moj gospod.

Herman. In veš, da mi boš služila do bele zore in mi z mladostjo vedrila trudno glavo?

Veronika. To vem, gospod.

Herman. Si večča vseh umetnosti v ljubezni? Takšnih, ki starcu raztopijo v žilah led in mu za hip pričarajo mladostno hrepenenje?

Veronika. Kdor mi je pokoren, ga očaram vsega.

Herman. S čim bi me ti očarala? Devica menda nisi.

Veronika. Ne, zrela žena sem.

Herman. Si vajena razgaliti telo pred moškim?

Veronika. Da, tvoja sužnja sem. Pij, gospodar.

Herman vzame kupo. Veronika zapleše in govori pojoče uspavanko.

V zamorski deželi je temno jezero,
je temno jezero z visokim otokom
in grad na otoku je z zlatimi okni,
na oknih pa zarja večerna rudi...
rudi... rudi... rudi...

Veronika poklekne pred Hermana in se ovije njegovih nog. Vzpenja se strastno k njegovim prsim, se odviije in zapleše.

Ni zarje večerne med zlatimi okni,
gradu ni na tistem visokem otoku,
otoka ne vidiš v pretemnem jezeru,
zamorske dežele in jezera ni...
ni... ni... ni...

Herman. Da pijem?

Veronika. Pij, gospodar. Napitek je pripravljen nalašč za tebe. Po njem boš mlad in lahek. Tvoja leta izginejo. Tvoje čelo bo gladko in tvoje ustne žejne mojih usten. Moja pekoča kri te omami vsega, vse čare ti poklonim, in potem po krčih sladostrastja, ti z nežnimi poljubi ohladim telo. Pij, celjski gospodar, mladost in pozabljenje pij!

Herman. Odkrij telo. Jaz ljubim pod tenčico belo hladno polt.
(Veronika se umakne.) Da pijem?

Veronika. Pij, gospodar.

Herman. Poprej mi še zapleši. Zapleši mi, zapleši — mrtvaški ples.

Veronika. Mrtvaški ples? Ne znam ga plesati, gospod.

Herman. Ne znaš? Jaz te naučim. A ker so moje noge stare, pokažem ga z besedo. (Pripoveduje.) Na nekem dvoru — živi mlad mož — živi — in žena mu je zvesta družica. Pa pride druga žena, prekrasna sužnja in podložnica ter vrže mreže po oženjenem človeku. Ona — ime ji je Veronika — mu z vražami srce zastrupi — s poltenostjo zamrači njegov razum — in jame šepetati: Očisti svojo spalnico, odstrani svojo ženo — in dvigni k sebi mene! Kam strmiš, Marina?

Veronika. To je povest, ne ples.

Herman. To je začetek. Plesalka kakor ti, bi znala z demonsko kretnjo prekrasno to izvesti. (Pripoveduje.) Igrača v njenih rokah uboga zapeljivko. Zadavi svojo ženo, pobegne z ljubico in vzame od kupljenega duhovna poročni blagoslov.

Veronika. O, groza, groza!

Herman. In pleše dalje svoj mrtvaški ples. Zakaj, na poti jima je še oče. Mahnimo smelo tudi po njegovi glavi. Zavlecimo se podlo k njemu in v luži sladostrastja mu podajmo strupa s to smrtonosno kupo vina... s to smrtonosno kupo vina.

Veronika. S to smrtonosno kupo vina?

Herman. Čuj, toži te nebo in zemlja. Priznaj, Veronika, priznaj.

Veronika. Priznati, kaj priznati? Nebo in zemlja vesta le, da ljubim.

Herman. Pozdravljena, prekrasna moja snaha!

Veronika. O, podli verolomni Aron.

Herman. O, zvesti, plemeniti Aron! Zdaj vabim jaz, Veronika, izpij!

Veronika. O, daj, daj mi to smrtonosno kupo, da se pogreznem v nič in najdem mir pred tabo, ti strašni, strašni starec.

Herman. Ne dam, zločinka. Ti pojdeš pred sodnike in na grmadi najdeš svojo smrt in svoj pogreb.

Veronika. Ljubezen moja je visoka in ni ne smrti ne pogreba zanjo.

Herman. Morda pa je — zlato? Zlata ti dam in pojdi, izgini še to noč. S pisano ladjo se lahko popelješ po morju, v zamorski deželi sezidaš si grad, obdaš se s sijajem, razkošjem. Jaz ti poskrbim za novo, lepo zveneče ime, a staro pozabim s teboj, če izgineš. Sprejmi to.

Veronika. Edino tvoje zlato, ki ga sprejemem, je tvoj sin.

Herman. Moj sin? (Besen odloži kupo.)

Veronika. Tvoj sin me ljubi. On je moj soprog in jaz sem mati njegovemu otroku.

Herman. Moj sin? In ti si mati? Moj sin te je objemal, glej, jaz tudi znam objeti. Te prsi do krvi razgalim, ta stas usločim, da zatrepeta. Je znal tako objemati moj sin?

Veronika. Pomoč, pomoč!

Herman. Namenila si sladostrastno smrt očetu in vzela sinu pamet. Oskrunila si mi ime in čast, zdaj ti oskrunim jaz telo in dušo. (Tiha borba.) Razkošna ženska! (Odnese onemoglo na svoje ležišče, obraz mu je poln pohote.) Hehehe. Prekrasna ženska! (V divjem smehu ne opazi Arona, ki se plazi od vrat in izgine, ko se začuje trkanje.) Kdo trka? (Trkanje.) Dobrodošel, sin, da rešiš golobico pred očetom. (Trkanje.) Prezgodaj, Jošt, prezgodaj. Kako težko se ločijo pogledi od Marine, ko bes srca plamti okrog Veronike. (Trkanje.) Je živa še, je mrtva, ali se je potajila? Molčala bode. (Herman zapre spalnico in zagrne težko zaveso. Odpre vrata tajnega hodnika. Pride Friderik z Joštom, ki odide na migljaj Hermanov.)

6. prizor.

Herman in Friderik.

Herman. Ti ne poklekneš pred očetom?

Friderik. Snemi mi prej železo z rok.

Herman. Bog je ustvaril silo proti sili, kamen za psa, železo za nepokornega sina.

Friderik. Ti govoriš o Bogu?

Herman. Če govorim s teboj kot oče, je Bog na moji strani. Za tebe pa imam primero: Divji merjasec se je zagledal v krotko svinjo in šel za njo s planin v dolino. Kmetje so ga zasačili in ubili.

Friderik. To kmetje zmirom storijo.

Herman. Očaku Abrahamu je Bog ukazal: Žrtvuj mi sina! In Abraham je šel in nož zavihтел nad Izakom. Izak pa mu je bil edinec.

Friderik. Že v svetem pismu najdemo neumne starce.

Herman. V imenu dvanajstih naših dedov, jaz trinajsti...

Friderik. V imenu dvanajstero roparjev trinajsti ropar...

Herman. ...imam dolžnosti in pravice, da izpolnim njih nade in načrte uresničim, njih osnutke oživim in bližam cilju... V imeu naše Svete Cerkve pa kot oče...

Friderik. ...v imenu oceana vse požrešnosti in hudobije...

Herman. Navzel si se duha husitov, ne zamerim. Nocoj ničesar ne zamerim. O, le izlajaj si srce. Vem, kaj ugovarjaš. Vem, da ti uhajajo pogledi tje na drugo stran, v svet brez dolžnosti,

kjer se razpase naš najskrivnejši jaz po mili volji. Jaz pa sem tam, kjer kujejo iz mračnih sil postave reda...

Friderik. Red in postave! Tako ste govorili v Kostnici in spekli Husa kakor fazana. Roparski red in roparske postave.

Herman. Jaz, da sem ropar?

Friderik. Vi, clam, precario. Sila, tatvina, zvijača in rop, to so ti stebri bogastva. Vsi ste tako delali, ti in vsa naša pradedovska ropotija. Vi, clam, precario! Jaz tu ne bom pomagal.

Herman. Ako smo roparji... mi smo že siti roparji. Velik in sit ropar pa gonobi počasi majhne roparje, kakršen si ti in vsa husitska tovarišija. Ne boš ne, sinek, s husitsko svobodo pri nas krošnjarij. Ta naj ostane na severu.

Friderik. Na severu se je zdanilo...

Herman. ...imajo pa namesto solnca oblačen dan z nevihto pred večerom...

Friderik. Namesto verske tiranije...

Herman. ...imajo versko anarhijo...

Friderik. ...imajo versko svobodo in nova pota. Zanesli so med ljudstvo baklo čiste vere, zato je Žižka z ljudstvom zmagoviti pan. Ponižajmo se tudi mi pred ljudstvom...

Herman. Pred ljudstvom? Pred katerim? Pred tem, ki smo mu gospodarji? Moj sinko, ti ga ne poznaš. Drugi knezi vladajo nad polnokrvnimi plemeni, to naše ljudstvo pa... kot da je davno odtočilo pol svoje srčne krvi — kot da mu sence Alp zastirajo možgane.

Friderik. Roparji, kakor ti, so mu izpili kri in dušo.

Herman. Brez nas, brez svojih sitih roparjev, bo ljudstvo klavni dar sosedom, ki ga še bolj oskubijo. To ljudstvo dobro ve, zato ga bij in vladaj.

Friderik. Sofist si ti, sofist nevaren. Pozna te vsa Evropa, zavijača, ki sobesednika premoti s podlo logiko. Mene ne boš ukanil. Jaz kažem k tebi zvezane roke in to železje ni sofizem.

Herman. Seveda ni. To železje je moj triumf — in pravi, da ti ne boš nikoli več ubijal svoje zakonite žene, nikoli več med ljudstvo krive vere trosil, nikoli več se ženil z vaško capo... Še pravi to železje, da boš segnil v temnicah. Tvoje kosti se bodo krasno svetile na dnu mojega novega stolpa. To pravi to železje.

Friderik. Sem slišal že o mačkah, ki svoje mlade žro. Moj divni oče!

Herman. Jaz sem ti več kot oče. Mi nismo enodnevnne muhe, ki v solncu rajajo in po razplodu mro. Očaku Abrahamu raven,

ki hoče žrtvovati sina na ukaz od zgoraj, bom tudi jaz po volji mojega boga v daritev sina klal, le s to razliko, da bom jaz do kraja.

Friderik. In ko bom, tvoja žrtev, tonil v večnost, bom tam v vsemirju klical kletev na tvojega boga, na majhnega boga tvoje ničemurnosti. Verujem, da v sveta ogrođju ni pomote, zato verujem, da je v večni pravdi ni.

Herman. Kaj nisi kriv?

Friderik. Česa?

Herman. Senca tvoje rajnke žene... Kaj te ne straši njen privid o polnoči, ko dviga vest pošastno glavo? Molčiš, moj sin?

Friderik. Ubil sem, a ne z roko, kakor gre kleveta. Ubil sem jo s krvjo, podedovano po očetu.

Herman (prestrašen). Razumem, vse razumem in tudi vse odpuščam. Tvoj meč ti vrnem in zlati ključ gradu ti izročim nocoj. In Svetemu očetu v Rim napišem pismo in ga opremim s težkim zlatom, da razveljavi zakon, katerega si sklenil po nemarnem, dejal bi neprevidno. Tu, glej, tvoj meč — in tu je ključ. Skupno zavlada, skupno razpredeva niti, ki vodijo do krone. Krona, kraljevska krona se bo bleščala na tvoji glavi in tvoje žezlo s tremi našimi zvezdami bo tu na jugu vladalo med tremi morji. Čas je visok in znamenja velikih dni so blizu. Že je pri nas na dvoru poslanik kralja Tvrta in nam ponuja krono v dedno last. Jaz morda več ne učakam, ti pa boš kralj prostrane kraljevine in tak popelješ svoje brezimno ljudstvo, magari s svojo novo vero, na torišče narodov in zgodovine. Fridericus — rex!

Friderik. Ah, kaj mi je bosanska krona!

Herman. Kdor nosi zvezde na svojem grbu, ta naj se tudi dviga k zvezdam. Pri tem pa, sinko moj, ostaneš človek, ki tone v izobilju naslad, strasti in vsega. Opremi ti, na priliko, ponosni Medvedgrad v te svrhe. Vso Zagrebačko goro do vrha Slemena ti spremenim v visoko ograjeni prekrasni perivoj in tri sto vil in tri sto nimf najlepših po izberi ti dovolim v razkošje. Fridericus-rex, maziljenec Svetega Očeta, na Medvedgradu pa iztočni padisah, ki lahko bere črno mašo orgij po gorovju vsako poletno noč. Tako se ti umiri kri, podedovana po očetu... Hej, Friderik, pa kaj je ena sama ženska? Kot morje rib in biserov je svet poln najkrasnejših žensk in kdor jih zna izbirati, mu slajšajo in daljšajo življenje. Poslušaj — tu Kreolka z rdečimi očmi, ki v sladostrastju...

Friderik. ...z rdečimi očmi? —

Herman. ... in bujnim valom temnih las do tal... Tu zopet hladna Nemka, ki nema daje vse srce v oči in z dolgimi ljubavnimi pogledi te vsega nosi k sebi, k sebi, da ti zašepeče svoj nežni sladki da... In, naveličan nje, vzameš žvrgolečo Poljakinjo, ki družu strast in nežnost z živahnostjo razuma ter bedi nad tabo kot srčna levinja... Kogo Polka nie kochała, ten nie wie, co jest kobieta. Kogar ni ljubila poljska žena, se mu o pravi ženi še sanjalo ni. In so še druge, druge in drugačne.

Friderik. Povej, povej, kako!

Herman. Najvišja slast pri ženi je vladati nad njo in biti vsaki, ne samo eni, mož. To pa dosežeš s tajnim sredstvom...

Friderik. ...biti tak vesoljni mož in vladati nad vsemi in biti od vseh ljubljjen... katero je to sredstvo?

Herman. Odpoved.

Friderik. Kako, odpoved?

Herman. Da, odpoved. Odpovej se vsem in vsaki in vse te bodo ljubile in vsaki boš vzor moža — in tudi midva sva potem na jasnem. To železje ti razklenem... postavim te v časti in s svojim zlatom te dvignem v nezaslišano življenje razkošja in naslad. Ali naj zbudim poslanca kralja Tvrčka? Da še nocoj podpišemo pogodbo z Bosno in ti boš Fridericus-rex!

Friderik. Z njo je usoda... Pred tem, ko ste mi vzeli svobodo, je Veronika sama dvomila o svoji sreči. Često je vstajala v nočeh in brez razloga klicala: Reši me, reši me! Živela je v brezmejnem strahu in kakor med pošastmi.

Herman. Za njo je samostan. Bele gospe dominikanke jo sprejmejo tje v varne Studenice. Tako bi se umirila gladina našega miru in sreče in z nje izginil vajin burni kolobar.

Friderik. Ostaviti Veroniko, zavreči svojo ženo?

Herman. To... to...

Ko Herman preži na sina, pride kraljica Barbara.

7. prizor.

Herman, Friderik, Barbara, pozneje Veronika.

Barbara (zase). Moj oče spi. Ne ve za nevihto, ki razsaja zunaj, ne ve za vihar, ki besni v meni. Da ga zbudim? Kaj naj mu rečem? Da sem zaljubljena v njegovega kaplana in da me zaradi njegove služkinje grize ljubavni sum? Eneja Silvij ni prišel k meni brat Virgila in jaz imam brez spanja noč kot kraljica Didona. Trpim? Zares? Jaz nisem še izsanjala dekliških sanj. On pa je mlad in lep. Občudoval me je iskreno in vse do plesa me je osrečeval njegov pogled. A kdo je tista najkrasnejša žena? Kakor privid se je pojavila in nihče mi

povedati ne more, kdo je, kaj je. Očeta vprašam. Njemu se potožim. Ne, naj gre vse mimo mene, kakor že tolikokrat. Molči srce, molčale bodo te štiri gluhe stene.

Herman. Kaj tudi ti, kraljica?

Barbara. Ti ne počivaš, oče? Ti si me slišal? Tu Friderik, moj brat, v železju?

Friderik. Oče je izvolil ta pozni nočni čas, da bi mi sodil. Z umetnostjo jezika bi rad okrenil svet in mi iztrgal dušo z demonsko svojo voljo. Že sem kolebal in skoro sem podlegel njegovim omamljivim vabam. Zdaj pa sem slišal nehote glas tvojega srca. Glej, sestra, čuj, kraljica: Ni takega očeta, take krone tu na zemlji, ne takih zvezd in čednosti na nebu, ne takega trpljenja in bolesti v peklu, da bi se jaz zavoljo njih odrekel svoji ženi in dušo dal očetovim številkam.

Herman. Za ta tvoj nepremišljeni sklep te jaz izobčim iz rodbine in iz svojega srca. Vse drugo pride.

Barbara. Izobčiš tudi mene, oče? Glej, jaz blagrujem brata za njegovo srečo in rada bi že videla preganjano Veroniko.

Friderik. O, hvala, hvala, sestra.

Barbara. V mojo pomoč zaupaj.

Herman. Ti, ki si znala varovati dostojanstvo krone?

Barbara. Kaj mi je do krone? Krona mi je breme, bogastvo mi je breme in moj soprog mi je največje breme. Šestnajstletno si me izročil bradatemu Žigmundu, katerega so Ogri že enkrat vrgli s trona, ker je zalezoval njih zale žene. Zdaj pa pije, pije in potuje in dolgove dela. Tebi je maziljen kralj, meni leseno veličanstvo. Kako bi mogel dati srečo ženi, ki je tvoja hčerka?

Herman. To je pri tebi slaba volja. To je trenutno. To se vse dogaja, da v slabi volji gledamo preteklost in iščemo pogrške, ki jih ni. Svetujem ti, da se podaš k počitku. Jutri nadaljujemo svečanosti.

Barbara. Ne, oče. Ne grem od tod, dokler ne snameš bratu z rok verige in daš Veroniki svoj blagoslov.

Friderik. Ona je angel!

Herman. Ona je angel? (Vzame kupo.) Tu, pijta iz te kupe angelski napitek. Iz angelskih je rok, iz rok Veronike. Poskusita, kako se hitro pride na drugi svet, med angele.

Barbara. V tej kupi da je strup?

Friderik. To je očetovo natolcevanje, njegova nova zanka.

Herman. Je zanka, je. Nastavila jo je Veronika, ne vama dvema, ampak meni. Priplesala je v mojo spalnico kot bahantinja in mi ponudila s to smrtonosno kupo tudi sebe. Ali jo hočeš

videti, moj sin? Kako je krasna! Res, kraljica, tu v spalnici je tista najkрасnejša žena s plesa. (Herman odpre spalnico.)
Veronika!

Friderik plane v spalnico, se vrne, raztrga verige, zgrabi meč.

Friderik. Bítj se, ti stari volk. To je tvoje delo, tvoj satanski naklep. Podtaknil si ji to vlogo, zdaj si razkrinkan sam. Bítj se, brani se!

Pride Veronika.

Veronika (se smeje). Si živ in ljubiš še?... Jaz sem ležala v grobu za temi durmi. Z menoj je bil tvoj oče. Črvi so mu lezli iz srepih oči, čeljust je šklepetala ob čeljust, njegov nemirni okostnjak je trepetaje iskal groba. Si res, si živ? (Se smeje.) Kako lepo je biti s tabo! On pa je plesal mrtvaški ples. (Se smeje.) Si res, si živ in ljubiš?

Friderik. Veronika, kaj so storili s tabo? Zdrami se.

Barbara. Zares je ona, ona...

Herman. Ne hodi blizu nje. Zaradi dostojanstva ne, kraljica.

Barbara. Le to jo vprašam: Veronika, poznaš to častitljivo glavo?

Veronika. On je moj tast — in ti kraljica.

Barbara. Zakaj si mu ponudila to kupo?

Veronika. Da bi umrl. Jaz ljubim, on pa mi je bil na poti.

Friderik. Kaj govoriš, Veronika, ni res, ni res!

Herman. Priznala je očitno.

Friderik. Ne vidita, da v strahu izgublja sled resnice? Veronika, osvesti se.

Barbara. Obljubljeno pomoč odrekam, brat. To je nevarna, nedostojna žena. Začel si jo ljubiti v kalu strasti in pitala te je s čarovniškim mlekom. Zato si slep.

Veronika. Molči ti, kraljica.

Friderik. Ne boj se, draga moja, presliši podlosti, moj meč ti je zaščita.

Veronika (se mu izvije). Ko sem bila še majhna deklica, so tvoji svatje pridrveli mimo Desenic v sijajni kavalkadi. Tedaj je rekel naš zagorski seljak: Evo, gredo po kraljevo kupljenko! Kralj jo bo kronal, toda pod zlato krono se njeno srce ne bode razcvetelo. Jaz sem takrat jokala radi tebe. Zato, ko danes ljubim, ne poznam ovir in pojdem po usodni poti vse do konca. Ti me ne sodi in sama glej za svojo žensko srečo.

Barbara. V blazni domišljiji poveličuje svoj zločin in ne pretehta več dejanja. Meni je zoprna. Tej kači treba streti glavo. (Odide.)

Herman. Da, Friderik, je čas. Dovolj sem prosil in te prego-
varjal, zdaj vama ukazujem. Ločita se!

Friderik. Ne, ne, ti stari volk. V tvoje odprto besno žrelo ne
izročim Veronike. Prej ti za njen nasmeh, za njen pogled
prekoljem glavo. S tem mečem si izkrčim pot v svobodo.
Znaj, da nisi več moj oče, jaz ne tvoj sin!

Friderik plane z Veroniko na vrata.

Herman. Hej, straže! Moj zvesti Jošt!

Žvenket orožja na hodniku.

8. prizor.

Herman sam.

Herman. Kako konča ta neenaka borba? Izobčil sem ga iz srca
z besedo, vendar trepečem zanj. On je moj prvenec. Heriča
s poročilom, kaj je z mladim Hermanom, še ni nazaj. Čuj! To
je bil udarec! Njegov... Ta strašna noč, da bi mu ne bila
usodna. (Friderikov krik.) Dognana sta!

Pride Jošt Soteški.

9. prizor.

Herman in Jošt Soteški.

Herman. So ranjeni, so mrtvi?

Jošt. Dva Ogra obležala v svoji krvi — —

Herman. To je malo. On?

Jošt. Vse, kakor treba, tudi ona. Vendar — —

Herman. Kaj? Je morda ranjen?

Jošt. Ni. Gospod, gospod, naj vas ne pretrese. Vrnil se je Herič,
čaka — —

Herman. Ni treba. Vem.

Jošt. Vi veste za nesrečo? V nevihti se mu je splašil konj in
mladi Herman si je zlomil tilnik.

Herman. Zakaj pa tilnik?

Jošt. Ne daleč tam od hrasta... vašega hrasta. Razklala ga je
strela. I konj i mladi Herman — sta padla. Blažena je pri-
peljala že mrliča.

Herman. Zbudite mi poslanca kralja Tvrčka!

Jošt Soteški odide in poklekne pri vratih. Mrtvaške molitve s hodnika.
Mimo odprtih vrat sprevid menihov, v sredi truplo mladega Hermana.
Visok glas moli latinski očenaš.

Glas. ...adveniat regnum tuum... fiat voluntas tua...

Herman. Fiat voluntas mea!

Z A V E S A.

Joža Lovrenčič: Publius in Hispala

(Nadaljevanje.)

X.

Teta Ebucija je bila v peristilu in krmila z drobtinami ribe in ribice, ki so švigale v okroglem tolmunu vodometa in se v tropu zagnale nad vsako drobtinico in si jo hotele druga drugi odjesti. Teta se je smehljala in jih karala z nepočakankami in jih tolažila, da drobtinic ne zmanjka, a vendar jim je le po eno metala, ker jo je ribji vrvež zabaval in veselil. Ko je odjeknilo iz ostija trkanje na vrata, je obstala in gledala proti atriju, kdo bi utegnil priti. Prestrašeno se je začudila, ko je prišel Publius bled in potr in jo z žalostnim glasom pozdravil. Takega ni bila vajena videti. Kadarkoli je sicer prišel, se ji je že od daleč smehljaj in jo klical, da je odmeval atrium in se napolnil z mladostnim veseljem in živo razigranostjo.

«Publius, kaj si spet bolan?» ga je teta skrbeče vprašala, a ji je odkimal, jo objel, naslonil glavo na njeno ramo in začutila je njegove grenke solze in ihteče besede «teta . . . teta . . .» so jo vznemirile.

«Kaj ti je, otrok?» ga je vnovič vprašala in ga ljubeče gladila po kodrasti glavi. «Pomiri se, povej mi, da te potolažim, da ti pomorem, če je v moji moči!» je prosila in ga vedla v triklinium, kjer se je zgrudil na zofo in bridko izpregovoril:

«Teta, doma nimam več, razdedinili so me in pognali na cesto...»

Ebucija ni mogla verjeti Publijevim besedam, gledala ga je in menila, da se mu je povrnila bolezen in da govori spet iz vročične zmedenosti kot oni dan, ko je bila pri njih na obisku, a je le ob nepričakovani novici vzkliknila:

«Izgnali so te? Ni mogoče, Publius!»

«Poslušaj, teta, potem boš videla, kako bridko resnico govorim,» je rekel Publius in začel pripovedovati Ebuciji od konca do kraja, kako je obolel in vse, kar se je potem zgodilo. Teta je poslušala nečaka, se zgražala nad zlobo Sempronijevo in nad Duronijo, ki je mogla zavreči zaslepljena lastnega otroka, obenem se je pa navdušila za Hispalo, ki je iz ljubezni rešila Publiju življenje.

«Vidiš,» je končal, «zato sem prišel prvo k tebi, da se ti potožim in mi bo potem lažje ter da mi svetuješ, kaj naj ukrenem in kam naj se obrnem . . .»

«Nikamor se za enkrat ne boš obračal. Pri meni ostaneš — dovolj imam prostora. Kaj bi ti svetovala, bom pa še pomislila. Kar nič se več ne žalosti, saj veš, da se krivica samo sebe ujé. Sempronius se ne bo dolgo veselil, bodi gotov; preden se bo nadejal, se boš vrnil in mu lahko vrnil zob za zob, če se ti bo zdelo... O, kaj vse mora človek doživeti!... Vidiš, zdaj, zdaj razumem one sanje ob tvoji bolezni, ko te je rajni oče iskal... Glej, glej, nič več ne bom mislila! Večni bogovi, ki vodite vse naše dejanje in nehanje, hvala vam! Ob spominu na rajnega brata ste mi pokazali pot do rešitve njegovega sina...»

Ebucija je obmolknila kot bi tehtala domislek, ki ji je trenutno vstal in pregnal morečo skrb za nečaka ter ji zjasnil obraz in ji privabil celo usmev na ustne. Publius je gledal teto in ko je videl, kako se je spremenila ob zadnjih besedah, je prevzelo tudi njega upanje v rešitev in potolažen je čakal, da mu razodene, kar je v mislih sklenila in preudarila.

«Da, tako pojde in nič drugače... Edina pot je to!...» je sklenila Ebucija na glas sama zase, Publiju je pa rekla: «Res, bogovi vodijo naše dejanje in nehanje. Le pomisli, rajni oče ti bo pomagal!...»

«Rajni oče?» se je začudil Publius in upanje, ki se je pravkar vžgalo, je vztrepetalo kot plamen v svetiljki, ko ji pohaja olje.

«Ali ni bil oče centurio v oni legiji, kateri je poveljeval v vojni proti Filipu Makedonskemu kot legat Spurius Postumius Albinus, ki je danes konzul?...» je bolj pripovedovala kot vprašala Ebucija.

«Pravila si mi že o tem, sicer bi ne vedel,» je pritrdil Publius potrto in bil pripravljen, da mu bo teta zopet govorila na dolgo in široko, kar je izvedela o očetovih junaštvih in njegovi smrti.

«Pravila sem ti, res,» je povzela Ebucija, «in ti tudi povedala, da sem tiste čase mnogo občevala s Postumijevo taščo Sulpicijo, ki je po hčerini smrti dvojna mati njegovim otrokom. Po njej sem izvedela, kako je bilo s tvojim očetom, bratom mojim dragim. Prosila sem jo, naj poizve... In mi je povedala z njegovimi besedami. ‚Moj Ebucij, škoda ga je...‘ tako ji je začel... Vidiš, da ti bo oče pomagal,» je proti Publijevemu pričakovanju pretrgala nadaljnje pripovedovanje...

«Kako?» jo je vprašal nečak.

«H konzulu pojdeš, poveš mu, da si Ebucijev sin, in mu zaupaš vse, kar se ti je pripetilo, ter ga zaprosiš pomoči. Prepričana sem, da ti je ne bo odrekel. Malo se okrepečaj in potem še dopoldne k njemu! Ni, da bi izgubljal čas!... Semproniju morava čimprej pokazati, da je v Rimu še pravica, ki ne pusti zlobi triumfirati.»

Publius je bil zadovoljen s tetinim nasvetom in preden se je vzpelo solnce v poldan, ga je spremljal njen najzvestejši suženj na Sveto cesto, kjer je imel konzul Postumius svoj ponosni dom...

*

Konzul je prijazno vzprejel Publija in ko ga je v tabliniju zaslišal, mu je obljubil svojo pomoč ter ga odpustil z naročilom, naj se drugi dan ob istem času vrne. Ko je mladenič odšel, je Postumius zmajal neverjetno z glavo: «Ali bi mu verjel ali ne? Grozne stvari pripoveduje. Enejevi protivniki so že cikali nanje in Katonov govor je meril v črno... Če je res, kar sem moral slišati, potem me čaka še obilno posla v mestu in vprašanje je, če ga bom zmogel... Pri svoji teti Ebuciji na Aventinu da je sedaj, je rekel. Bomo videli!...»

In je vstal in stopil v peristil in poiskal taščo Sulpicijo v njeni sobi, kjer je baš opletala vnukinji in ju opremljala za popoldanski izprehod, pripovedujoč jima zgodbo o solnčnem bogu Heliju in njegovem sinu Faetonu. Vnukinji sta zamaknjeni poslušali opis čudovite solnčne palače, ko je vstopil oče in ju ljubeče pogladil, obenem pa vprašal Sulpicijo:

«Ne bom dolgo motil, samo rad bi vedel, če poznaš neko Ebucijo z Aventina.»

«Kako bi je ne poznala,» je odgovorila Sulpicija, «poštena, vzorna žena je, ki spoštuje stare šege in običaje.»

«Prav. Ali bi je ne mogla popoldne povabiti k sebi? Rad bi poizvedel od nje neke podrobnosti v zadevi njenega nečaka Publija. Še danes moram govoriti z njo.»

«Lahko boš,» je dejala Sulpicija. «Z veseljem me obišče in v čast si bo štela...»

«Dobro. Če sta tako znani, ji pa kar nemudoma pošlji sužnja z vabilom, naj pride k tebi ob devetih na obed. Ko se ti bo zdel primeren čas, me neopaženo obvesti, da pridem pogledat.»

«Tako napravim, kot želiš,» je obljubila Sulpicija in konzul se je, poljubivši hčeri, vrnil v tablinum, da premisli vso zadevo in se odloči, kako bi postopal. Pojav, kolikor ga je iz nedoločenih Publijevih besed prozrl in pretehtal, se mu je zdel usoden in menil je, da bo moral kot vrhovni čuvar državnega in družabnega reda in prospevanja storiti vse in ga zatreti v kali, preden se razbohota in prevzame vse kroge in javno življenje.

«S Katonovo odločnostjo in brezobzirnostjo bo treba iti na delo. *Salus patriae suprema lex* — pa naj zadene posameznike zakon še tako trdo! Popušcanje in obzirnost je olje na ogenj razpaljenih strasti. Ali naj bi pustil, da razjedo ogrci koreninice drevesu, ki

je v najlepši rasti in rodi sadove kot jih svet še ni videl? Delo očetov in naših pradedov bi bilo uničeno in kletev bi padla name, da sem v mirnem času, polnem blagostanja, pustil upropastiti državo, ki je niso mogli uničiti divji sovražni viharji... Ne!» se je odločil in razglabljal dalje in snoval govor, s katerim bi nastopil pred senatom...

*

Ko je Publius pripovedoval doma teti, kako prijazno ga je sprejel konzul, kako ga je pazljivo in z zanimanjem poslušal ter mu zagotovil, da vso zadevo točno preišče in mu pomore, da se bo lahko vrnil v rodni očetov dom, je vratar uvedel Sulpicijinega sužnja, ki se je poklonil Ebuciji in spregovoril:

«Moja gospodarica Sulpicija pozdravlja Ebucijo in jo vabi k sebi v obisk in na obed. Naročila mi je, naj počakam, da te spremim.»

Ebucija ni pričakovala vabila konzulove tašče in se je veselo začudila. Dozdevalo se ji je, da je vabilo v zvezi s Publijevo rešitvijo in zato ni odlašala. Šla je in se napravila in ko je odhajala, je prosila nečaka, naj ostane doma in jo čaka, češ, da mu bo prinesla gotovo vesele vesti...

Ponosno je stopala Ebucija po cesti in skoraj si je želela, da bi srečala Sempronija ali Duronijo. Prezirno bi pogledala njega in njo in spotoma bi povedala, kam gre in kaj ju čaka... Pa ni srečala ne njiju ne nikogar znanih in neopažena je vstopila v konzulov dom, kjer ji je prišla Sulpicija naproti, jo prisrčno pozdravila in jo odvedla v družinsko obednico...

Ko so sužnji v drugič pospravili mize in so nudili izbrano sadje in sladčice, ki so se jih zlasti Postumijevi otroci veselili, je Sulpicija namignila sužnju in komaj je izginil, je prišel konzul.

«O,» se je zavzel in pozdravil Ebucijo, ki mu jo je tašča predstavila, «nisem vedel, da imamo obisk. Med svoje male sem hotel pogledati, da se med njimi malo razvedrim. Ebucija, sestra mojega centurija, ki je žrtvoval življenje v svojih najlepših letih?»

«Da,» se je poklonila Ebucija, Sulpicija pa je poklicala pedagoga ter mu izročila otroke, naj gre ž njimi na vrt.

«Težko je umiral,» je nadaljeval konzul, «v zadnjih njegovih besedah je bila skrb za sina... Kako je prav za prav ž njim?...»

Ebuciji so se orosile oči...

«Slabo je, slabo...» je spregovorila in ni se mogla premagati in se je spustila v plač. Ko se je izjokala ob tolažbi in prigovarjanju Sulpicije in samega konzula, je začela tožiti:

«Slabo je ž njim, da bolj ne more biti. Revež je Publius... Pri meni je sedaj, ker so ga pregnali iz lastnega doma oni, ki bi ga

morali ljubiti. Sovražijo ga, divje sovražijo... Ni dovolj, da so ga pripravili ob dom, še ob življenje bi ga radi, da bi jim ne bil na poti... Ko se jim ni prvič posrečilo, so skušali v drugič, a sami bogovi so mu poslali neko Hispalo, ki ga je rešila... Zaobljubili so ga v Bacchovo družino ali kaj s sramotnimi obredi, a ko je dobremu mladeniču ono dekle odprlo oči, da je sprevidel, kam bi ga materina zaobljuba privedla, se je uprl in moral je razdedinjen od doma... O, prosil, Sulpicija, z menoj konzula, naj mu pomore, naj mu vrne dom in pravice, ki mu gredo po junaškem očetu!...»

Sulpicija je pogledala Postumija, a ji ni bilo treba govoriti, ker je sam obljubil Ebuciji, da bo že radi spomina na njenega brata poskrbel za Publija, ki naj hvali bogove, da so ga ohranili pri življenju.

«Rekla sem mu, da bogovi vodijo naše dejanje in nehanje,» je hvaležno pripomnila Ebucija.

«Vodijo,» je pritrdil konzul, «Publijev slučaj ni več njegova zasebna zadeva — dalje in globlje sega... Bogovi še čujejo nad Rimom...»

Sulpicija in Ebucija nista razumeli, kam so merile zagonetne besede, a ko se je poslovil in umaknil, sta le govorili o njih in obe sta bili prepričani, da Publiju ne bo več hudega...

*

Ponosna je šla Ebucija v konzulov dom, ponosnejša se je vračala. Oči so ji žarele zmagoslavja, dasi so pričale še o solzah: kdor bi pogledal vanje, bi se začudil in jim iskal primere na pomladanjem nebu, ki se je bočilo v vedri sinjini nad mestom, obrobljeni le na obzorju z lahkimi, meglam podobnimi oblaki, skozi katere je že prosevalo veselje jasnine. Z njenih matronskih lic je izginila skrb in usopljenost jih ji je pordečila, ko je stopala v Clivus Publicius. Izbrala si je daljšo pot z ovinkom, da bi se vračala po Delfinski cesti mimo rodne hiše... Sempronija in Duronijo je imela še v mislih in Iterduko je prosila, da bi ju srečala, a kot ju je pri odhodu zaman iskal njen pogled, ji tudi ob povratku nista križala poti.

Ko je šla mimo rodne hiše, je zavzdihnila in začutila roso v očeh, ki si jo je koj otrla, ker je opazila, da hiti iz Vrtne ulice Ktesifon.

«Publija je šel obiskovat. Ali mu je poročal, kako je doma ali kaj?» je bila Ebucija radovedna.

Srečala sta se. Suženj je obstal in pozdravil ter povedal: «Pri Publiju sem bil...»

«Zdelo se mi je, ko sem te zagledala...»

«Mati me je poslala, naj ugotovim, kam se je zatekel... Kdo ve, ali iz ljubezni in kesanja ali po Sempronijevem naročilu... Bil sem prvo pri Hispali. Vedel sem, da ni šel tja, a ta čas, sem menil, se je mogoče le pri njej zglasil... Žalost sem ji povzročil kot doslej še vedno... Prosila me je, naj ga izsledim in ji ga pripeljem ali naj jo vsaj obvestim, kje je...»

«In potem si ga našel pri nas in...»

«Našel in sem mu povedal, da se je doma veselje poleglo, ko sta prišla pred dobro uro spet onadva mladeniča, ki sta ga včeraj odvedla...»

«Cerinnija?»

«Ne vem jima imena, a če ju je tebi Publius tako označil, sta pač Cerinnija. In sem mu še povedal, da bi ga imela Hispala rada pod svojo streho...»

«Dobro, Ktesifon,» je rekla Ebucija, «pojdi in povej Hispali, da si ga našel na varnem, a na obisk naj čaka, dokler se ne bo zdel teti primeren čas... Duroniji in Semproniju se pa zlaži, da si stikal vsepovsod za njim, a ga nisi mogel iztakniti... Veš, Duronijina skrb se mi zdi sumljiva že sama po sebi, kaj šele, če mislim na oba Cerinnija, ki gotovo nista prišla brez posebnega namena v obisk... Bodi previden, Ktesifon, in glej, da se ne spozabiš in se ti kaj ne zareče!...»

«Meni? Brez skrbi bodi, Ebucija! Bolj zvit sem ko sužnji v Plautovih komedijah. Če nista še razpredla niti in zank, jih bom jaz...»

«Ni potreba, vse je urejeno in napeljano v pravi tir... Pojdi in molči in ko boš kaj slišal, bodi neumen!...»

«Macte, domina!»

In sta se ločila in sta šla vsak svojo pot, Ktesifon zadovoljen in zadovoljna Ebucija, ki je tudi ob tem srečanju ponovila svojo vero: bogovi vodijo vsa naša dejanja in nehanja... (Dalje prih.)

A. Novačan: Capriccio

Nekaj tako gorko prosim,
nekaj tako gorko hočem,
niso želje po neznanem,
niso sanje o bodočem.

Tudi za sedanost modro,
za krepost se ne zavzemam,
blagodaren zlo in dobro,
dolgočasje, vse sprejemam.

Trudno hodim, zvesto iščem,
ako najdem, sem ošaben,
kletev in molitev v srcu,
ah, kako sem jaz ogaben.

Vendar, vendar! Nekaj prosim
prav ponižen sam pred sabo,
Bog, ki me edini slišiš,
ah, zakaj si stvaril žabo!

Jos. Wester:
Iz Aškerčeve literarne ostaline

(Nadaljevanje.)

11.

Tripolitanska balada (Poljub)

(1911.)

Solnce sije z modrega nebá.
Poleg ceste palmov gaj šumljá.

In pod palmami arabska kočá
bela, iz peščenih tal rastoča.

Giorgio Borghi gre zarana v boj,
bersagliere vodi za seboj.

Ves pogumen oficir koraka.
Vidi se mu, čuti se junaka.

Daleč Tripolis za njim stoji,
v žarkih solnčnih mesto se blešči.

A pred njim peščena je planjava
in brezcestna širi se puščava ...

Kje še tabor laški pač je tam!
Skoro, da ne ve, ni kod ne kam ...

«Allah s tabo!» šejk arabski pravi
in pred kočó svojo jih (ga) pozdravi.

V belo haljo mož je ves zavít,
Borghiju približa se častit

brez orožja, golorok prikloni
šejk sovražni, tuji se koloni ...

«Torej naš si?» — reče oficir —
«Islamski pozdrav tvoj znači mir?»

«Mir? Seveda! Saj smo sužnji vaši!
Vi poleg ste gospodarji naši!

«Saj poznam te, dobro te poznam!
Dobro te v spominu še imam!

«Znanec ljubi, naj te zdaj objamem
in slovo od tebe naj še vzamem!

«Še poljub moj, ná ti še poljub!
Kolero imam ... Poljub je strup! ...

«Pomniš, častnik, mojo ženo krasno,
ženo mlado, solnce moje jasno?

«Ti si mi nedavno jo ubil!
V koči moji tu si kri prelil!

«Brata si ustrelil mi, očeta ...
Duša tvoja bode naj prokleta!

«Glej, zato dobil si moj poljub!
Umri, umri! Moj poljub je strup!»

15. I. 12.

12.

Požarni škrat

(Na Hrvaškem, 1911.)

Visoki sodni dvor,
sodnikov modrih zbor!
Vsi, ki smo [zdaj] tu pred vami živi,
smo krivi in nekrivi!
[Res je] Sežgali bili smo ga res,
pa ni bil človek, bil je bes!
Kar teče Kulpa mimo nas,
najhujši bil za nas je čas.
Po treh vaseh,
zdaj tu, zdaj tam
se dvigal plamen s slamnatih je streh.
Zdaj skedenj gorel je, zdaj hram.
Sem, tja je plamen švigal —
pa kdo nam je zažigal?
Oh, kakšni bili so obupa kriki!
Da veste, vi sodniki!
Požar zdaj tu, [požar] zdaj tam požar.
Zdaj tukaj kvar, zdaj tamkaj kvar!
Usmili bog se vsemogoči!
Po dnevi in po noči
po treh vaseh
na vseh koncéh
ljudje [so noč in d] tri tedne so na straži.
Kdo požigalec to je vražji?

To človek ni, peklena zver
je, ki jo staro, mlado išče —
pa ni ga zlodeja nikjer!
Vasi so strašno pogorišče.
Cerkovnik bije plat zvoná,
požar pozna se do nebá.
Krvavo je rudeče.
Nobena zvezda več se ne leskeče.
Ljudje hitijo
od vseh strani, gasijo,
pa vse zaman!
Vasi gori noč in dan.
Krvave kmetom so oči,
noben vaščan nič več ne spi.
O, naše težke glave bolne!
Skrbí, strahú so polne!
Vsi blazni in brezumni tavamo,
boječi se srečavamo,
ugiblremo, vprašujemo: Kdo, kdo
nesrečo grozno dela to?
Kdo? Sam hudič, sam vrag
med nas [obrnil] nameril je korak!
Za naše grehe
požiga naše strehe!
Sam hudi duh
nam uničuje [strehe] hiše in naš kruh!
Pa smo sklenili,
se zarotili,
da, kjer ga zalotimo,
ga umorimo!
Požarni škratek prokleti
ta mora sam zgoreti,
če ga dobimo
in ga vlovimo! ...
In tisti dan
prikaže tujec se neznan,
koraka mimo nas
skoz vas
mož črnogled in suh
ko sam hudobni duh ...
Odkod
in kam gre tvoja pot
in česa iščeš tod?

In sto že praša ga očij
iz treh vasij —
pa mož molči,
taji ...
Napósled je priznal:
«Da, jaz sem vam požgal!»
In kakor smo sklenili,
tako smo naredili!
To bil je sam požarni škrat,
poslan iz pekla k nam takrat.
Zato pa v hlev goreči
vaščani brž smo vrgli ga besneči.¹
Visoki sodni dvor,
sodnikov modrih zbor!
Res je, sežgali smo ga res.
[Saj bil je bes!]
Nobeden izmed nas ni kriv!
Saj bil je bes,
ne krščen človek živ!
Požarnega zdaj več hudiča ni,
tako smo vsi prepričani!

14. I. 12.

13.

Jehova in satan

Gre Jehova svet ustvarjat krasni.
In ustvarja ga iz volje svoje,
iz moči ga pesni svoje božje.
Kakor pada iz roké sejavcu
čudovito seme plodovito,
prav tako se iz roké Jehovi
drug za drugim bliskajo svetovi.
Svet za svetom klije, se poraja
vsak trenutek — kdo jih naj prešteje?
Kakšno bujno kroginkrog življenje!
Kakšen red v tem kaosu gigantskem,
[kakšen red in] zakonita kakšna harmonija!
In Jehova se ozira blažen
po vesoljnem umotvoru svojem
ter napaja si oči s krasoto,
razsejano po neskončnem svetu ...

¹ Prvotno se glasi verz: vaščani vrgli smo ga brž besneči.

Za petami pa Jehovi plazi
ves čas temna se pošast ostudna —
satan črni s srcem svojim zlobnim
in z zavisti polnim žolčem svojim
in z jezikom grdim in strupenim.
Kar ustvari kje pred njim Jehova,
graja satan sproti, kritikuje,
ponižuje, večno zanikuje.

In arhangel Mihael ga gleda
in posluša satana ves jezen.
Pa prikloni se do tal Jehovi
pa ga vpraša: «Stvarnik vsemogočni!
Ali naj ga zgrabim za ušesa
in udarim ga po grdi grbi
in ubijem šepavca pri priči?»

«Pusti ga, moj Mihael pogumni!» —
reče mirno mu Jehova sveti —
«Pusti ga, naj graja, zanikuje!
Naj makari svet moj zaničuje!¹
Jeza lomi ga, zavist ga tare,
ker ustvaril sam še ni ničesar,
ker ne zna in ne umeje revež!
Ako torej hoče, naj le kaže
nesposobnost svojo in nezmožnost!»

11. 3. — 28. 4. 12.

II. P e s m i — b r e z d a t u m a

1.

Slovenke Gregorčiču

Po poti skoz življenje ni nobena
ljubeča smela spremljati te žena.
Ljubezen bila ti je grešen sad ...
In vendar tudi ti si jo občutil,
čarobnost njeno si v dnu duše slutil,
v pesniških sanjah gledal si jo rad ...
Poet kateri ni občutil vroče
strasti človeške, svet objemajoče?

In pesmi tvoje so najlepše tiste,
ki jasen so odsev ljubezni čiste,
ki moškega srcá so globok vzdih.

¹ Verz se glasi prvotno: Ves svet moj makar naj zaničuje!

Najnežnejše takrat zveni tvoj stih,
kedar opeva nam Slovenk lepoto
in domovine njihove divoto,
in kadar brani naših žen krepost
in kadar zagovarja njih zvestost...

Sam romal si svoj pot do konca dnij,
in ni te smela spremljati nevesta,
ki bi zatisnila naposled zvesta
z rokó ljubečo bila ti očí...
Zdaj padle vse pregraje so med nami,
odkar počivaš v hladni, temni jami;
in ni hinavske več nikjer močí,
ki branila bi nam do tebe, genij!
V ljubezni bližamo se ti iskreni,
[le naj zavija farizej očí!]¹
pa naj zavija farizej očí!²

Ti nas proslavil si z nesmrtnim petjem,
mé venčamo te z lovorjem in cvetjem,
saj tvoje smo in ti si naš, poet!
Dokler Slovenka zadnja bo živela,
bo pesem tvoja se med nami pela.
Spomin na tebe nam ostane svet.

2.

20. september 1908!

No, vendar ste nam enkrat nekaj dali!
Da — v hrbet svinca in pa bajonet!
Res nismo toliko pričakovali!
Preveč darov ste svojih nam poslali —
v naš hrbet svinca pest in bajonet!...

Borili smo se že za to državo,
prelivali za njo smo svojo kri;
za njenega vladarja, njeno slavo,
šli v boj za njeno čast smo in veljavo...
Kako za to plačujete nam vi?

Nagrado ste sijajno nam poslali!
Res — v hrbet svinca in pa bajonet!

¹ Prvotno si sledé besede tako-le: naj farizej zavija le očí!

² Verz zapisan s svinčnikom.

Preskromni nismo pač pričakovali
kaj takega od vas! Preveč ste dali
nam — v hrbet svinca, oster bajonet! ...

Po zakonu smo bojda ravnopravni
mi tudi! Zakon je podpisal car
slovesno z roko svojo v dobi davni ...
«V deželi ste svobodni in ustavni!»
Tako lepó nam lažete vsikdar!

O, saj smo ravnopravni državljani
tam, kjer svoj davek odrajtujemo!
O, tam Slovenci vsi smo spoštovani;
denarjev naših se erar ne brani,
ko zadnjo krono zanj žrtvujemo!

A sveta prava naša? ... Ko v puščavi
po njih zaman izgublja naš se glas ...
Heloti smo Slovenci v tej državi!
Le rogate se nam vi «na višavi»,
pravic pa nimate nikdar za nas!

Nocoj šele ste nam jih nekaj dali ...
No — v hrbet svinca in pa bajonet!
«Pravic» mi takih nismo se nadjali!
Preveč ste nam obenem jih poslali!
Da — v hrbet svinca, goli bajonet!

No hvala vam zato! Sedaj vsaj vemo,
kaj imate za nas! Zdaj ve ves svet!
Zdaj vemo, kaj pričakovati smemo
od vas! Zapomniti si dobro čemo!
Ah, v hrbet svinca, nemški [ostri¹] bajonet!

Da ne bojimo se vas, ne bojimo,
čeprav prelivate nedolžno kri!
Š krvjó to mučeniško prerodimo,
predramimo sedaj in pomladimo
— ves narod do najskritejše vasí!

In vi junaki hrabri in sloviti,
lahko ponosni ste na težki «boj»!
Neoborožene ljudi moriti,
jih streljati ko pse in jih loviti ...
Tako zaslužili ste «lovor» svoj! ...

¹ «ostri» v rokopisu prečrtano, nad tem zapisano «nemški».

Al slišite? Zvonovi vsi zvonijo,
mrtvaško pesem v jasni dan pojó
nesrečnim žrtvam našim! Ne bučijo
li z žalostno, viharo melodijo
obsodbe strašne vam, vam na uhó?!

Al vidite zastave, ki visijo
s streh dolge, črne kakor nočni mrak?
O slavnih «zmagah» vaših govorijo ...
Vas sram je kaj? Kosmato vest budijo
vam prápori, bolesti naše znak ...

Poglejte žrtve svoje! V polnem cveti
mladeničev je padlo v krvi par! ...
«Zakaj, zakaj sva morala umreti?
Povejte nama, strelci divji, kleti!» ...
Pa kaj «junakom» vam mrličí mar!

Junakov takih nihče ne spoštuje ...
Krvave vaše so roké poslej!
Slovenec vsak črtí vas, zaničuje,
prezira vas surove goste tuje ...
Fej, fej, morilci, vam! In stokrat fej!

Vid G r o m.

3.

Ben-Abdallah in Hafis

Ben-Abdallah je literat učen
in temeljito Hafisa študira;
odkar se [je] naučil je čitati,
le Hafisa premišlja in prebira.

Bržko nad Širasom zasvita dan,
ben-Abdallah v kaftan se svoj zavije,
počene na preprogo pa vtopí
se v Hafisove sladke poezije.

In ko vse mesto že pokriva noč,
vsak Perz na pernici že davno sanja,
ben-Abdallah bedí pri Hafisu;
poet njegov mu ljubši je od spanja!

In ko utrujen učenjak gre spat,
da od globokih študij si počije,
poln spoštovanja vtakne vsako noč
pod vzglavje Hafisove poezije.

Pa naj sprehaja se ben-Abdallah,
zajutrkuje naj, večerja, kosi;
naj klanja v džamiji se Allahu —
s seboj vam Hafisove pesmi nosi!

Dne lepega pa počí v mestu glas,
da spisal knjigo Abdallah debelo
o Hafisu je, svojem ljubljencu!
Vse mesto je navdušeno, veselo!

Kdo poznal Hafisa bi bolj ko on
književnik naš marljivi in sloviti!
Kdo bolj je preštudiral pesnika
ko Abdallah učeni, duhoviti!¹

Ves širas je pokoncu ... Vse hití
h knjigarju Muzaferju, ki prodaja
ben-Abdallahov spis o Hafisu ...
Oh, kaj ljudij se pred knjigarno shaja!

Vse gnete se skoz vrata ... Vsakdo rad
bi knjigo kupil zanimivo prvi ...
Zmešnjava ... Divji krik ... Prepír ... Pretep ...
Par Perzov že leži ubitih v krvi!

Dver sneli so s tečajev ... Okna že
na prodajalni so ljudje pobili ...
Vse trga se za knjigo ... Oh, kako
knjigar se naj ustavlja taki sili!

In razprodan je Abdallahov spis!
— Pri Perzu Perz ga čita, ne — požira
gredoč domov ... Pa kaj tako, tako
v soseda sosed čudno se ozira?

Obrazi dolgi, razočarani ...
«Pa kaj si spisal Abdallah sloviti?
Kaj? To je študija o Hafisa
prelepi poeziji glasoviti?»

«Haha! Haha! Haha! Haha! Haha!»
Ves širas se grohoče na vse grlo ...
«Po to-le knjižico je danes res
vse belo mesto naše slavno drlo?!

¹ «duhoviti» je napisano nad izčrtanim «in slovi»

«Namesto, da opiše literat
krasoto Hafisove poezije;
namesto, da nam mislij živi tok
poetovih pokaže in razvije:

«naševa nam ta učenjak-čudak
vse Hafisove — vejice in pike,
vprašaje in klicaje, in pa kod
stojijo črke male, kod velike!

«To torej vsa je tista učenost,
ki Abdallah si jo je naštudiral!
Zato je torej dolgo vrsto let
poeta noč in dan tako prebiral²!

«Haha! Haha! Haha! Haha! Haha! ...»
Ves širas Abdallahu se grohoče ...
Ubogi literat sedi doma
pa si ne upa več iz svoje kože.

4.

Firdusi pa Husejn Rešid

«Abul Kasim, Abul Kasim!
Pojdi brž na trg! Tovariš
tvoj, hudobni Husejn Rešid
spisal pesem sramotilno
zoper tebe je in danes
jo prodaje tam sejmarjem,
ki so prišli v Ghazno rano
na velblodih in na oslih!
Hodi Husejn po sejmišču,
čita pesem svojo grdo
najnovejšo zoper tebe,
v kateri pravi, da Firdusi
ni več pesnik, nego Husejn
Rešid je pod solncem peržkim
kajpada edini pesnik —
on edini in najvišji!
Čuj, celo iz brade tvoje
dolge, črne se norčuje!
Brada tvoja tudi menda
Husejnu je že na poti!

² V rokopisu v besedi: «študiral» zlog «štud» prečrtan in pod njim napisano «preb».

A najbolj, seve, jezí ga,
da preselil si iz Tusa
daljnega se v Ghazno belo!»
««Hahaha!»» zasmeje Abul
Kasim Manšur se rojakom.
Pije rujno sladko vince
tam Firduzi, pesnik peržki,
v senci stare sikomore
pa se smeje v črne brke ...
Dvigne zopet svetlo čašo
k ustom z desnoj, si obriše
dolge brke pa jim reče
znancem svojim in prijatlom,
mirno reče jim in pravi:
««Moj tovariš Husejn Rešid
naj počenja, kar mu drago!
Kaj jezí vas, če napisal
kake verze je grdilne
zoper mene in prodaje
jih [sedaj] sejmarjem radovednim,
dervišem in postopačem?
Jaz ne čudim se nikakor
in nimalo ne jezim se!
Siromak je Husejn Rešid.
Ves ogóljen in raztrgan
bil je, ko sem srečal zadnjič
ga na cesti. Bože mili!
V kak kaftan je bil oblečen!
Krpica bila je pri krpi.
Skoz opanke pa mu gledal
palec je na nogi. Revež!
Iz očij mu gledal glad je;
dolgo pač že ni bil kosil.
A pijan je bil že rano,
[opotekal se junak je]
in po slabem vinu smrdel
je junak moj Husejn Rešid,
ko se prašen opotekal
mimo mene je po cesti ...
No, če si je zdaj izmislil
pesem kako zoper mene,
[sodim, da je mož v zadregi!]
no, ima pač sušo v žepu!

Posušila se mu [bujna] tudi
fantazija je nekdanja
in snoví ni našel druge!
Pa napada v slabih verzih
zdaj kolege svoje! Smili
se mi lačni moj tovariš,
nekedanji moj prijatelj!
Naj prodaje, naj prodaje
tam pamflete svoje revček,
da najé se zopet enkrat
in nasiti si želodec,
pa da nov kaftan si kupi,
da zakrpat dá opanke
si! Pustite mu veselje!
Pojdite pa mu povejte:
Kadarkoli bo spet lačen,
naj le spiše nov pamfletek¹
zoper mene pa naj nese
ga na prodaj na sejmišče!»

(Konec prihodnjič.)

Joža Glonar:
Samhaber in njegovi «Preširenlänge»

«En Kniž se vredn stri
si mujo perzadeti
tu, kar sèm krulil jest,
od... zapejti...»

«Pisani ce», l. 1780.

Ko so v marcu 1880. izšli v Ljubljani pri Kleinmayru in Bambergu Samhabrovi «Preširenlänge», jih je Levec v «Slovenskem narodu», št. 66 in 67, nemudoma obširno nanzanal in navdušeno pozdravil. «Spominam se, da smo se pred več leti na Dunaji v Stritarjevej literarneji družbi velikrat menili o tem, kako bi nam bilo možno dobiti nemškega pisatelja na glasu, kateri bi hotel, utegniti in znal našega Preširna preložiti na nemški jezik. Želeli smo to osobito iz dveh vzrokov: prvič zato, ker smo videli, kako dobrovoljno je vzprijelo, kako radostno čitalo nemško občinstvo Puškina in Lermontova, katera je dovršeno na nemški jezik preložil Bodenstedt; in drugič zategadelj, ker smo baš tista leta tolikrat čitali po velikih nemških novinah, ker smo tolikrat slišali odmevati se po javnih zborih,

¹ Prvotno se glasi verz: naj pamfletek nov [na]piše

da vse naše slovensko slovstvo, malo številce katekizmov in abecednikov, je ničevno in tako neznatno, da se oholi Anastazij Zelenc nje sramoval o njem javno reči, da je more vse jedenkrat v robec zavito pod pazduho v deželni zbor kranjski prinesiti. Želeli smo nemški čitajoče in misleče občinstvo opozoriti na našega Preširna ter pokazati mu, da tudi zaničevani narod slovenski ima pesnika, kateri se sme družiti z največjimi pesniki bodi si katerega koli novejšega naroda. A ta želja se nam tiste čase nij izpolnila.» Res je, da se je v nemškem jeziku že precej pisalo o Prešernu, res tudi, da je mnogo Prešernovih poezij tudi prevedenih v nemščino, toda vse to je po večini zakopano v raznih listih, prevodi pa se prestrogo držijo slovenskega besedila in delajo vsled tega krivico duhu nemškega jezika. Zato Levec s tem večjim veseljem pozdravlja novi prevod, ker je uverjen, da Prešeren do Samhabra ni našel prelagatelja, ki bi ga bil v tako dovršeni, izborni obliki podal nemškemu občinstvu. Nato še prav posebno pohvali prevod «Luna sije» («To je Prešeren!»), soneta «Življenje ječa» in «Kam». Ne mara sicer trditi, da so vsi prevodi tako dobri, toliko dovršeni pa so pač vsi, da je lahko tudi kritičen čitatelj z njimi zadovoljen. Samovoljno spremembo «Krsta» sicer pograja in želi, da bi Samhaber svojo prepesnitev «Krsta» v drugi izdaji bolj naslonil na original. Na koncu še posebe opozori na plemenito, pravo pesniško navdušenje, s katerim govori Samhaber o Prešernu in skuša čitatelja zanj ogreti. — Stritarjeva ocena, ki jo je prinesel takoj sledeči mesec v svojem «Zvonu», je sicer prav pedagoško umerjena, vendar pa v celoti in posameznostih zavrača Levčevo hvalo in nazadnje Samhabrovo knjigo obsodi. Pozna se ji, da je Stritar vedel bolje ocenjevati vrednost Samhabrovega dela, še bolj pa, da Stritar ni bil oni plahi Slovenec, kakor Levec: Stritar ni v Samhabru našel nikakega plemenitega navdušenja za Preširna in njegovo delo, prej nasprotno. «Sploh kaže vsa knjižica da g. Samhaber prav dobro čuti, kaj je Nемец, kaj Slovenec, in kako čast nam je izkazal, da se je usmilil našega, svetu neznanega Preširna. To je, kar mene vsaj nekoliko moti, da g. Samhaberju ne morem biti za lepo knjižico, katero nam je podaril, tako hvaležen, kakor bi bil rad in kakor so mu gotovo hvaležni razen mene vsi Slovenci.» S to svojo sodbo, ki jo je že tu označil kot osamelo, je med takratnimi Slovenci Stritar ostal res sam. Nad oddaljenim Dunajem je zmagala Ljubljana; Samhabrov življenjepisc¹ poroča, kak nenavaden ugled je užival Samhaber

¹ O. W. Henke: Edward Samhaber. München, 1917. Str. 71.

med ljubljanskimi Slovenci, ker jim je ponemčil njihovega Prešerna. Levcu pa je prišla nazadnje na pomoč še nemška literarna javnost. Par mesecev pozneje je v «Ljubljanskem zvonu» (I., str. 55) zopet pisal o knjigi ter lahko poročal s posebnim zadoščenjem o uspehu, ki ga je dosegla med Nemci. S tem je v prvi vrsti skušal zavrniti slovensko kritiko Samhabrove knjige: «Slovenci pač s Samhaberjem niso bili popolnem zadovoljni, kajti prelagatelju se marsikaj ni posrečilo; a pomisliti je, da prevod nikoli ne dosega izvirnika in tudi, ko bi sam Bodenstedt ponemčil nam Preširna, uverjen sem, da bi slovenskim čestiteljem pesnikovim mnogo stvari ne ugajalo. A vsaj to moral je vsak izmej nas priznavati, da mej vsemi dosedanji prelagatelji Preširnovimi je vendar Samhaber še najsrečnejši, najboljši.» Na to obširno dokazuje, da je knjiga dosegla med Nemci tem prijaznejši odziv; v ta namen našteva številne nemške liste, ki so jo ugodno ocenili, in citira pohvalne odstavke iz pisem, ki so jih Samhabru pisali Otto v. Leixner, Victor Scheffel in Johannes Scherr. Vse to mu je dokaz, da je knjiga v resnici dosegla svoj namen, namreč: «Nemce seznaniti z našim Preširnom.»

A tudi Levce je dosegel svoj namen. Niti njemu, še manj pa slovenski javnosti Stritarjeva kritika Samhabrovih prevodov ni omajala veselja, da se je v Samhabru vendar našel oni že od Levca in samega Stritarja tako željno pričakovani posrednik med slovensko in nemško književnostjo. Pri tem so mu pomagali močni, v nemškem literarnem svetu ugledni pomočniki. Johannes Scherr je izpolnil svojo obljubo ter v šesti izdaji svoje «Allgemeine Geschichte der Literatur» (Stuttgart 1881) prvič predstavil Nemcem tudi slovensko književnost s sledečimi stavki (II, str. 394): «Endlich haben sich noch die Slovenen in dem Chor slavischer Poesie vernehmen lassen und als ihren ersten wirklichen Poeten verehren sie den V. Wodnik (st. 1819), welcher den slovenischen Volksliederton in die Kunstdichtung übertrug, als ihren begabtesten und wirkungsreichsten den Franz Prešeren (1800—49), Epiker und Satiriker, vorzugsweise jedoch Lyriker, phantasiereich, gefühlskräftig und formgewandt.» K temu pripominja pod črto: «Poezije doktora Franceta Prešerna (Laibach 1847). Eine Auswahl verdeutschte E. Samhaber in seinem Büchlein ‚Preširenklänge‘ 1880.» Scherru se je pridružil posebno v nemških avstrijskih krogih vplivni, po svoji strogosti in nemškem nacijonalizmu znani «arbiter elegantiarum», graški germanist A. E. Schönbach s svojo knjigo «Über Lesen und Bildung», ki je v letih 1888. do 1913. doživela osem izdaj, in ki prinaša kot dodatek naslove 100 literarnih del, ki bi jih naj poznal

vsakdo, kdor hoče veljati za literarno izobraženega; med to stotino je naveden tudi Samhaber s svojimi «Preširenklänge». Scherr in Schönbach sta Levcu in drugim Slovencem odtehtala vse manjše in večje «Zelence», rodoljubni slovenski kritiki pa odvezla povod za nastop. Ob njuni vplivni besedi se tudi nemška kritika, v kolikor bi mogla Samhabra kontrolirati, ni oglasila. Nič ni pomagalo, da je Stritar skoro nejevoljno zagodrnjal: «Našemu Prešernu tudi Samhaber ni kos; to še enkrat poudarjam, naj se reče, kar se hoče» — še manj ko prvič, so ga poslušali tokrat («Ljubljanski zvon», 1896, 280 — Zbr. sp. VII, 249), ko je šlo v slovenski literarni javnosti za živo sedanjost, ne pa za historične probleme. Svoj dober sloves je Samhabrova knjiga ohranila tudi v nemški literarni javnosti. Ko so leta 1910. izšla Samhabrova «Zbrana dela» v Münchenu, je o njih prinesel obširno oceno «Das literarische Echo» (XII, 1504—6) iz peresa Fr. E. Hirsch, takrat profesorja na gimnaziji v Kočevju. Hirsch označuje Samhabra kot boljšega med ono legijo avstrijskih šolnikov, ki so postali nemškonacionalni Tirteji «mit mehr gutem Willen als dichterischen Kräften... Allerdings hat es die extreme deutschnationale Richtung, der er sich jetzt verschrieben hat, verschuldet, dass seine sehr beachtenswerten Übersetzungen Prešerens, die Samhaber in den Siebzigerjahren lieferte, in diese Gesamtausgabe nicht aufgenommen wurden. Das ist in mancher Hinsicht bedauerlich. Gerade Samhaber wäre der berufenste Mittler zwischen deutscher und slowenischer Literatur; und wenn er aus kleinlichen Rücksichten, die er auf seine Linzer Freunde (denen wohl auch diese splendid ausgestattete Ausgabe zu danken ist) anscheinend nehmen musste, ein derart wertvolles Werk wie die Prešerenübersetzung ausschloss, so erfüllt diese Ausgabe eben keineswegs alle Erwartungen, die man an sie stellen durfte. Schliesslich beeinträchtigt es auch Anastasius Grüns dichterischen Ruf keineswegs, dass seine Übersetzungen aus dem Slowenischen, die man gewiss nicht missen möchte, in seinen «Gesammelten Werken» Platz fanden.» Zato bi bilo iz «Zbranih del» lahko izostalo marsikaj drugega, predvsem njegove drame, ki so neverjetno naivne, in večina njegove lirike, v kateri se kaže samo nesamostojnega epigona. C. Korošak, ki je o tem Hirschevem članku napisal poročilo v «Ljubljanskem zvonu» (1910, 447), je sicer mimogrede omenil, da Samhaber za prevajanje Prešerna «ni bil pravi mož», tradicionalne ugodne sodbe med Slovenci pa s svojo premalo podprto obsodbo tudi ni mogel ovreči. Ko je Samhaber letos 27. marca v Linzu umrl, je pisalo «Jutro» o njem, da se je «globoko vživel v Prešernove poezije», ustvaril «znamenite „Preširenklänge“, in

navedlo z ničim podprto in vseskozi neverjetno² novost, da je pripravljaval novo izdajo Prešernovih prevodov.

*

Ob prevajanju Prešernovih poezij je krenil Samhaber na novo, od vseh prednikov različno pot. Za predlogo mu je služila izdaja iz leta 1866, iz katere je izbral za prevod — oziroma prepesnitev — ne mogoče one pesmi, ki so za Prešerna najbolj značilne, temveč one, ki so se mu vsled vsebine ali celo kake posamnosti najbolj priljubile. Vse te pesmi — v zvezi z nemškimi originali Prešerna — pa je porabil kot dokumente za biografijo Prešerna. Kdor po tem, kar je o Samhabrovem Prešernu samo čul, vzame «Preširenklänge» v roke, je nekoliko razočaran. Proti pričakovanju se mu odpre knjiga, v kateri je mnogo teksta v prozi; v to prozo so nadrobljeni celotni in fragmentarični prevodi in citati iz nemških Prešernovih originalov. Kdor bi si sedaj skušal delo olajšati s tem, da bi kot nekake rozine iz testa Samhabrove proze pobral najprej prevode, čital torej samo poetične dele teksta, bi doživel drugo razočaranje. Kmalu bo namreč opazil, da je med temi poezijami precej Samhabrovih originalov, in da so med prevodi mnogi take vrste, da lahko veljajo samo še kot nekake svobodne prepesnitve, ki se v ne ravno redkih primerih naravnost izprevržejo v samovoljne, od predloge zelo različne potvore.

Kar za uvod nas pozdravi Samhabrovo posvetilo «An Preširen», tri strani obsegajoča pesnitev v žvenkljajočih kiticah, ki se ob pozornem čitanju razgalijo kot gostobesedna deklamacija brez prave vsebine. Vso razdaljo med gluhim žvenkom teh praznih verzov in klenostjo Prešernove besede je spoznal že Stritar, ki je ogorčeno zavrnil Samhabra, ki se je drznil Prešerna kolegijalno potrepljati po rami:

Und so verzeihe dem Genossen,
Wenn er die schönsten Blumen bricht
Und deines Herzens zarte Sprossen
Zu einem bunten Kranze flicht!

Praznota in pritlikavost lirika Samhabra pa se posebno pokaže v sklepni kitici tega posvetila, kjer skuša ta Prešernov «Genosse» zaman zbuditi pozornost z gluhim žvenketom obrabljenega liričnega drobiža:

Sie preisen Dich an allen Orten,
Da bist des Volkes Wunderhorn!
Und als mir nun ein Trunk geworden

² Prim. Henke: n. n. m., str. 69—71.

Aus diesem liederreichen Born:
Der Frühling kam in mich gezogen,
Die kleinen Waldessänger flogen
Und zwitscherten mir um das Haupt;
Um mich nur Rosen und nur Reben,
Und so voll Licht und Luft und Leben
Hab' ich zuerst an Dich geglaubt!

Tako žvrgoli ob Prešernovem spominu Samhaber, ki je vendar v 3. kitici tega posvetila izdal, da mu je znan — neprimerno bolj gluboki in možati — Grünov «Nachruf», pa se ob Prešernu in Grünu niti toliko ne ogreje, da bi v tej kitici ne papigoval za Schillerjem:

O glücklich, wenn ein Gott es bindet,
Dass sich der Freund zum Freunde findet,

kar govori sicer o Prešernu in Grünu, a pomežikuje tudi na razmerje med Prešernom in — Samhabrom!

Prvemu poglavju, ki opisuje Prešernovo mladost, služi za motto prevod dveh uvodnih verzov iz soneta «O Vrba, ...», domačijo Prešerna pa opisuje s prevodom kitice iz Krsta «Tje na otok, z valovami obdani», kjer pa so ravno začetni verzi tako spremenjeni, da lahko stoje kot opis kraja sami zase: «Wie traumlich glänzt das Eiland aus den Wogen! Marien ist's, der himmlischen, geweiht...» Drugi biografski dokument v tem poglavju je prevod soneta «O Vrba», ki se lahko šteje med boljše Samhabrove prevode, dasi tudi v njem ne manjka raznih liričnih fickov in praznih besednih mašil. Z dovršeno gimnazijo in vstopom na vseučilišče se prvo poglavje konča.

Drugo poglavje (str. 12—18) opisuje Prešerna jurista na Dunaju, njegove stike z Grünom, Nemci in nemško kulturo, njegovo prvo pesem in prvo ljubezen. Pod mottom «O glücklich, wenn ein Gott...» govori o Prešernu in Auerspergu, citira tri kitice iz Grünovega «Nachrufa», in pravi o vplivu Čelakovskega na Prešerna: «Dieser war es, der, Einer der Ersten, erkannte, dass der junge Slovener von den Musen begnadet war, und der ihm auch jene Richtung gab, welcher Prešeren, ein Kind seiner Zeit, glühenden Ausdruck verlieh. Der Dichter liebte ja mit ganzer Seele sein slavisches Heimatland, und es war nicht schwer, in diesem Gemüte den Funken slovenischer Heimatsliebe zur lodernen Flamme panslavistischer Ideen zu entflammen (str. 14).» Drugi del tega stavka s svojo pretiranostjo služi Samhabru samo kot nekaka stilistična zveza s trditvami o veljavi nemštva med Slovenci; zato je moral zase ustvariti neko nasprotje, že kot ravnovesje proti hvaležni proslavi, ki jo je Prešernu napisal nemški pesnik Grün. Zato tudi navaja v naslednjem iz Prešernovih nem-

ških sonetov tercino «Deutsch sprechen in der Regel» in se spomni Prešernovih besed v pesmi «V spomin Andreja Smoleta», da se je temu izpolnila ta želja, da leži «V zemlji slovenski, v predragi deželi... v kateri očetje so naši sloveli, ktera zdaj ima grob komaj za nas», kar pa prevede dovolj nerodno: «Kaum ein Grab erschliesst sich dem Slovenen in seinem theuren, heimatlichen Lande.» Nato navaja celotni sonet «Ihr, die entsprossen aus der Slaven Stamme», ki pa ga menda ni popolnoma razumel, ker mu je dal samovoljno naslov «An Germania». Sicer pa tiči v zadnji tercini tega soneta še neka uganka:

Vom edlen Erz, nicht vom gemeinen Thone
Sei doch das, was er bringt, zu überreichen,
Die auf Armseligkeiten blickt mit Hohne —

citira Samhaber, pravilno pa bi se moralo glasiti: «Sei doch das, was er bringt der überreichen!» Ta «Überreiche» je baš Germanija, bogata žena, ki zviška gleda na siromaštvo! Jeli tukaj tiskovna napaka, ali Samhabrova poprava, ali pa je Samhaber tako že bral v svoji (mogoče rokopisni?) predlogi, kar mu je umevanje otežilo, vse to so prašanja, ki se rešiti ne dadó. Jasno je vsekakor, da sonet v tej obliki ne daje pravega smisla. — «Doch — nadaljuje Samhaber za tem sonetom — wie ein frischer Maienhauch zieht auch die Hoffnung durch die trauernde Dichtersseele, und im Geiste Čelakovskys sieht er,

Wie jener kräftigste der Samen,
Den er in seine Brust gelegt,
Wenn auch in späten, späten Tagen,
Da man uns längst hinausgetragen,
Die Früchte der Verheissung trägt —>

kar je vse skupaj originalna Samhabrova improvizacija, za katero v Prešernovih poezijah ni predloge. (Konec prihodnjíč.)

Vladimir Levstik: Hilarij Pernat

(Nadaljevanje.)

Pri teh besedah je segel Jesenko v predal svoje pisalne mize in je vzel iz njega dve fotografiji, ki sta predstavljali mladega moža prijetne, že na pogled odkrite in poštene vnanjosti... — Vse do tod je Hilarij Pernat molče poslušal Stanino poročilo. Gube njegovega obraza so drgetale, vlaga odrešenja mu je zalivala oči, na ustnicah mu je igral smehlaj bolnika, ki se budi iz morečih sanj v svetlo in zdravo resničnost; vse to se je godilo z njim, samo rekel ni ničesar, dokler ni omenila fotografij. Misel na šinovo sliko pa ga je presunila kakor strela. Nekdo, in niti ne daleč od njega, je imel po tem takem sliko

njegovega Milana! Če bi jo smel za trenutek vzeti v te koprneče roke, bi ga vsaj lahko videl, ko ga že objeti ne more!

«Dve sliki ima!» je vzkliknil in planil s stola, tresoč se od razburjenja. «Milanovi fotografiji!... Kakšen je? Daj, opiši mi ga, kar moreš natanko... Oh, neumnica, pa bi si bila vendar izprosila vsaj eno, za dan ali dva! Nisi se spomnila, jeli?... A saj ti je ne bi bil dal. Kako bi, ko ne ve ničesar!...»

Tako govoreč je od nemira stekel po sobi.

«Striček?» se je oglasila Stana za njim. «Počakajte, kaj begate? Dajte, da vam povem, kako sem opravila.»

Vsa njena plavolasa glavica je sijala od soradosti in zadovoljstva. Vstala je, zvihrala v svojo sobico in priletela nazaj, preden se je utegnil vprašati, kaj jo je obsedlo.

«Náte, striček!» V njeni roki se je svetil bel ovoj. «Nisem vas pozabila.»

Hilarij Pernat je razširil oči, zavpil nekaj nerazumljivega in planil kakor ris. Iz ovoja je pala na mizo slika njegovega sina...

Stana je obslonela pri peči, z očmi uprtimi v tla. Ni se ga upala pogledati. Vse to je bilo globlje, strašnejše in bolj skrivnostno, nego je kdaj slutila, da bi utegnilo biti. Striček Hilarij se je metal z razprostrtimi rokami na sliko, govoril z njo in sam s seboj, ihtel, vzklikal, odstopal od mize in spet pristopal. Naposled je sedel in obslonel pred fotografijo, podpiraje si čelo z rokami. Utihnil je; le njegovo težko dihanje se je čulo v sobi in pa cingljanje kozarca ob steklenko sredi mize, ki se je tresla od trepetu vsega njegovega bitja...

Solze so ji pritisnile v grlo. Obrnila se je in prijela za kljuko, da bi tiho odšla. Tedajci pa se je vzravnal, pogledal jo kakor z drugega sveta in zakričal:

«Album!... Prinesi mi album s predalnika!...»

Prinesla ga je. Striček je v naglici odtrgal zaponko, obrnil nekaj listov in obvisel z očmi na svoji sliki izza mladih let. Takšen je bil pred tridesetimi, pet in tridesetimi... takšen je bil takrat... Ne meneč se za Stano, ki je strme opazovala njegovo početje, je priložil Milanovo sliko k svoji, išoč med njima podobnosti in ves tresoč se, da ne bi našel razlik... Kozarec in steklenka sta spet zažvenketala, še glasneje nego poprej. V tem drhtečem in koprnečem zvoku je bilo nekaj tako tesnobnega, da se je Stani zazdelo, kakor da morata v njem izzveneti stričkova duša in življenje...

Toda nič hudega se ni zgodilo. Nič drugega kakor to, da je Hilarij Pernat mahoma skočil na noge ter zarajal po sobi, smejoč se in držeč se z eno roko za prsi, z drugo za glavo.

«Moj sin!» je hlipal. «Moj je! Resnično je moj!...»
Njegov obraz je bil ves zveličan in ves rosan od solz.

XII.

Drugi dan, tretji dan, vse naslednje dni in tedne in mesece, ko se je striček Hilarij že davno umiril in premislil svojo srečo, mu je morala Stana neštetokrat ponoviti, kaj sta govorila s profesorjem Jesenkom. Zakaj mnogo je bilo še nejasnega, premnogo takega, kar je vzbujalo skrbi in zalivalo dušo s tesnobo! Na primer to, da Jesenko sam ni vedel, kaj se je zgodilo z Milanom po njegovem vstopu v dobrovoljce. Tudi on je strahoma čakal vesti, kakor Hilarij Pernat odgovora od Rdečega križa. In med tem je bil Milan nemara kdaj že mrtev; lahko da je ležal v Dobrudži kakor toliko, toliko junakov, lahko da je točil prav to minuto poslednjo kri svojega srca...

A v teh strahovih ni bilo ničesar izjemnega več; bili so strahovi milijonov očetov in mater, strahovi milijonov zvestih duš, ki so trepetale za svoje drage. Kadar se jim je starec predajal, je čutil v njih celo nekaj blagega, malone tolažilnega, kakor vsak, kdor v svoji boli ve, da mu je skupna z mnogimi. Gorje vesoljnega sveta ga je bilo zajelo vase, in če ga je skelelo in trpinčilo, ga je tudi držalo obenem; in onkraj gorja, onkraj tesnobe in trepetanja je stalo upanje, angel z razpetimi krili, ki je iztezal roko ter kazal v bližnjo bodočnost, v odrešenje, v obljubljeni raj...

In tako se je večkrat zgodilo, da je profesor odklenil predalnik in jel ogledovati prestreljeno tobačnico Martina Kruziturknerja, ki jo je bil spravil med svoje znamenitosti in spominke. Z drhtečim srcem jo je tehtal v roki, čeprav je zdaj vedel, da ga je hotela Blanka nesramno prevariti z njo. Milanova ni bila nikoli; bila je last neznanega tujega vojnika, najbrž kakega Nemca ali Ogra, ki jo je pozabil, zapil, zakvartal ali poklonil Alisi za njeno sam Bog si ga vedi kakšno prijaznost. Kdorkoli jo je nosil pri sebi, Nmec ali Rus, Italijan ali Oger, človek je bil, sin človekov, morda celo oče ljudi. Bil je nekomu drag; nekdo ga je čakal nekje, tresel se zanj in šepetal njegovo ime v gluhe daljave. Človek je bil!... Tako je Hilarij Pernat nekam osuplo poslušal za grmenjem velike moritve še glasnejši in še strašnejši utrip trpečega Srca...

Njegovo zanimanje za vojno je vzlic temu presenetljivo oživel. Zemljevidi, ki so se nekaj mesecev prašili na polici, so bili spet razgrnjeni po mizah in razobešeni po stenah profesorjevih sob. Rdeče in višnjevo pisalo sta vsako dopoldne zaznamovali izpremembe bojnih črt po najnovejših vesteh in po stričkovih

najbolj rožnatih domnevah. Vse to je bilo zdaj še veliko važnejše in usodnejše nego prej. Zmaga dobre stvari je pomenila sinovo zmago, vrnitev bojevnikov, Milanovo vrnitev; osvobojenje in vstajenje narodov je obetalo tudi Pernatu novo pomlad. Spet ni bilo v mestu nikogar več, ki bi bil glasneje, predrzneje in lahkomišelneje od strička Hilarija prerokoval polom trinogov. Večer za večerom je s smešno dolgimi koraki krožil okoli domače mize ter predaval Stani o izviru, pomenu in rabi kakih krepkih, osvežujočih francoskih fraz:

«Battre à plate couture... On les battra à plate couture... on les aura!...»

A če bi bilo samo to! Če ga ne bi bili videli na vogalih in ulicah, v gostilni in kavarni, kadarkoli vas je bilo volja, kako je s svojim izbranim, odmerjenim glasom oznanjeval skorajšnji poraz in razpad habsburške monarhije, sklicujoč se na zglede iz povestnice, na vojne čine naših prijateljev, ki so bili v njegovih ustih vselej brezprimerni, zlasti pa tudi na odločilno, nad vsemi drugimi važno vlogo jugoslovenskih dobrovoljcev, ubežnikov in veleizdajnikov, o katerih je bilo tukajšnje rodoljube še govoriti strah!

In nič se mu ni zgodilo za to. Morda je imel srečo, da njegovo besedovanje ni prišlo do pravih ušes; mogoče je tudi, da so poverjeni čuvarji avstrijskega mišljenja in nadzorniki patrijotskih čuvstev našega prebivalstva sicer vedeli o teh izlivih, da pa so bili takrat že izpametovani, pametnejši od naših veljakov, ki so poslušali Hilarija Pernata samo z zmrdnjenimi ustnicami in z uradno predpisano grajo v očeh...

Bodi kakorkoli, gotovo je to, da so imeli stebri naše družbe s Pernatom silen križ. Kimati mu je bilo nevarno, še bolj pa krotiti ga. Striček Hilarij namreč v razvnetosti ni štel kozarcev, ampak je očitno priznaval, da je odkril za uspavanje nestrpnosti in za krajšanje časa v vinu najmogočnejši lek:

«Ne alkohol, ampak treznost je sovražnik! Če bi hodil spat po filistejsko, z jasno glavo in čisto vestjo, in bi trezen štel ure in dni, tedne in mesece, ki uhajajo mimo nas, ter mislil na konec, ki ga nihče ne more naprej določiti, kdo ve, ali se mi ne bi zmešalo. Tako pa — nu, kaj bi govoril!... S tem seveda ni rečeno, da bi moral vsak cepec živeti po moji filozofiji. Navadni človek, *civis communis vulgaris domesticus*, nima zmisla za drobne razlike. Rečeš mu ‚kozarec‘, on pa razume ‚čeber‘. Z eno besedo, *quod licet Jovi, non licet bovi*... Nu, na zdravje pravovernikov...»

In če si pri taki sumljivi zdravici položil prst na usta in v strahu trenil z očmi, je togotno udaril po mizi.

«Ta bi bila lepa!» je zaklical s kljubovalno povzdignjenim glasom. «Kakor da se še niste dovolj natrepetali! Ne, bratci, jugoslovenske koračnice ne boste trobili na ljubljanski srebrni rog!...»

Kaj so hoteli? Provokaterstva ga niso smeli osumiti; kamenje našega mesta bi bilo pričalo zanj, če bi ljudje molčali. Tudi otresti se ga je bilo težko, zakaj Hilarij Pernat je bil Hilarij Pernat, z rodom in slovesom imenitnejši od marsikoga izmed njih. Nihče mu ne bi mogel oporekati, če bi se jim bil v obraz zagrohotal in odgovoril, da jih on sam, po milosti božji Pernatius mente captus, sramotno podi izza svoje mize! Naposled je obveljala srednja pot: pri vseh kočljivih prilikah so drezali drug drugega s komolci ter pomenljivo majali z glavami, med tem ko je striček Hilarij, ki svoji «jugoslovenski koračnici» sam ni znal napeva, zmagoslavno brundal marseljezo.

«Ho-hoj, profesor je tič!» so ponavljali, mežikajoč drug drugemu in kriveč obraze. «S kanonom ga ne bi ugnali... Da, profesor je tič!»

A čas je hitel in kamni usode so mleli svoje žito; Wilsonov evangelij o samoodločbi narodov je majal temelje centralnih držav, zmaga antante je postajala čedalje bolj neizbežna in privid Jugoslavije se je od dne do dne izvijal iz meglá. Še slepci so jo videli, še bojazljivci so je zaželeli; tudi znanci Hilarija Pernata so oprezno preuravnavali svoje razgovore v novo smer. Ali naj bi bili čakali, da jih prehite vrabci na strehah? In ko so prvokrat, tiho še, trčili na Jugoslavijo in s pritajenimi glasovi dopustili, da bi bilo v kakem pogledu lepo, če bi se strnile vse tri ali štiri južnoslovenske mizerije v eno veliko jugoslovensko moč, jih je vse do zadnjega prešinilo blago zadovoljstvo ljudi, ki so strašnim nevarnostim na kljub izpovedali resnico. Mar ni bilo to priznanje že nekakšno junaštvo? Ali ni bila napitnica Jugoslaviji tako rekoč prva stopnja narodnega mučeništva? O, še vnuki bodo morali pomniti, kako so oni, očetje in voditelji našega mesta, dvignili kupice proti leščerbi in zašepetali: «Živela!...»

In so se razšli z vzneseno zavestjo, da so tvegali glavo in imetje za ugledno stvar...

Toda v plahe pomladne upe je udaril grom nemške ofenzive na zapadu. Odločnost naših patricijev se je zašibila do tal.

«O, Nemci so vražji, svet jih še ni poznal; vidite, prenizko smo cenili njihovo silo!... Nu, zdaj je konec sanj o Jugoslaviji... Vsi, ki so jo oznanjali, bodo pobešeni in postreljeni!...»

Groza je brila nad dičnimi plešami kakor mrzla burja. Pernat se je do hripavosti ubijal ves mesec dni, večer za večerom, da je ugnal to paniko. Dokazoval je, tolkel po mizi, računal, tajil, zavijal in celo lagal, kadar ni šlo drugače. Izčrpaval se je. Katerikrat se mu je vse uprlo in je že vstal, da bi vzel klobuk in bi šel. Toda vselej je v duhu zagledal mladega človeka v fantastični uniformi, ki je s sabljo v roki drevil na nekakšne zakope, štrleče od bliskov in jeklenih ostrin. Rogovi so bučali na juriš, trobojni prapor je gorel kakor plamen in rjovel v viharju bitke: Za Jugoslavijo! Do poslednje kaplje krvi! Do smrti!... Evo, tako se je boril sin Hilarija Pernata. Ali je smel oče doma mirovati? Apostolstvo med tresonogimi filistejci je bilo zanj edina možna oblika borbe. Dajalo mu je občutek, kakor da stoji z Milanom bok ob boku, nežen in strasten občutek očetovstva, sladak kakor sinov objem. Pustil je klobuk na klinu in je sedel nazaj. Na drugi, bolj slavni postojanki ni mogel stati; dobro, umrl bo, če treba, na tej! In je vztrajal, dokler jim ni zbičal poguma. Toda osvetil se je stoterno. Ko je pruski furiji nedostalo sape, da bi zagrabila Pariz, je jahal nesrečnike huje od živega vraga.

«Tedaj utegne biti vendarle kaj z Jugoslavijo,» je na primer vzdihnil notar.

«Nikakor ne utegne, vi nejeverni Tomaž!» se je zaprašil vanj striček Hilarij. «Ne utegne biti, ampak z gotovostjo bo! Eh, beda je z vami, gospodje... Ali res ne morete zaupati, dokler je ne vidite na kolekovanem papirju?»

«Nu, nu, tem bolje,» se je pomirljivo oglasil notar. «Samo da ne bi Nemci izumili kakega novega plina.»

«Plina!» se je zagrohotal profesor. «Vsi nemški plini in topovi, zrakoplovi in podvodnice ne pomenijo ničesar, zakaj proti njim se bori ves združeni omikani svet! Ali veste, kaj je to: ves svet? Prebivalstvo vsega planeta z vsemi svojimi materijalnimi sredstvi in vsem svojim nravstvenim ogorčenjem!...»

Notarja je postalo sram, ker ni pomislil na prebivalstvo vsega planeta. Umolknil je in vtaknil nos v kozarec. Doktor Balant je izpregovoril namestu njega.

«To bodo še homatije!» je zamomljal, modro majaje s plešasto glavo.

«Recimo?» je ostro zategnil Hilarij Pernat.

«Na primer... zastran dinastije. Kdo nam bo vladal v Jugoslaviji? Jaz mislim, da imajo Habsburžani še veliko zaslonbe. Pokojni Edvard in pokojni Franc Jožef sta bila...»

«Zastran dinastije!» ga je prekinil striček, rdeč kakor mak. «Kdo vprašuje po dinastijah? Kaj je nam do teh relikvij iz Ram-

zesovih dni! Zdaj se začenja čas, o katerem pravi... nu evo, Nemeč Freiligrath, malo prida pesnik, a dober prerok:

«Die Adler flieh'n, die Löwen flieh'n, die Klauen und die Zähne,
und seine Zukunft bildet selbst das Volk, das souveräne!»

«Sitna istorija bo,» je tiščal doktor, kakor da ga ne sliši. «Serbi» — vrli mož je bil še iz Bleiweisove dobe — «Serbi ne bodo zadovoljni s tem, da bi prišli pod našega... Homatije se obetajo, tako vam povem.»

«Zastran dinastije!» se je togotil profesor, preziraje to novo budalost. «Ali ste ga čuli: zastran dinastije! Sam dobro ve, da mu je figo do nje, in se vendar sili, da bi ga skrbela. Ne more se ločiti od te skrbi, samo zato, ker je izmed vseh najbolj idiotska. Da, z našimi zadovoljnimi Kranjci je križ. Simpatičen narod so, talentiran narod, a pameti se boje kakor hudič škropilnika. Kruha bi stradali, neumnosti se ne odpovedo nikdar! Če bi zahtevali od njih to žrtev namestu vojnega posojila in oddaje cerkvenih zvonov, ves Izrael bi vstal kakor en mož in bi umrl mučenik za svetinjo svojih pradedov!»

«Nu, veste kaj!» je vzrožil dr. Balant, užaljeno sopihaje in bobnaje s prsti po mizi. «Vse kar je prav. Če ste vi nekdo, smo tudi mi kedo, bi dejal. Ali smo ali nismo?»

Toda Hilarij Pernat ga ni poslušal. Navdahnjenje ga je odnašalo s seboj.

«O da,» je vzkliknil, preroško strmeč v svetiljko, «o da, Avstrija bo razdejana, Habsburgi pojdejo k vragu in Jugoslavija pride: nov čas, nova pot, nova bodočnost! Vzlic vsemu bo to prekrasno... Strašno pa bo,» je vzkliknil mahoma in blisnil z očmi okoli sebe, «strašno pa bo, da pojde narod v to bodočnost pod vodstvom ljudi, katerim je najbolj tuja: uskopljencev, ki gledajo na svobodo kakor evnuh na moštvo, ne vedoč, kaj bi z njo počeli — jutri pa si bodo lastili zaslugo, da je prišla! Komaj bo Jugoslavija ustvarjena, že boste vedeli, da je vaša, kakor so vaše vse zlate jame in molzne koze. Tam nekje krvavi naš kmet in srbski kmet, tam nekje umirajo dobrovoljci, cvet naroda bo gnil na bojiščih — vi pa, ki danes trepečete kakor krpe v vetru, boste čez sedem let gospodarji! Joj lopovu, ki se predrzne reči, da ste bili to, kar ste!...»

Okoli mize je zahrumelo, čeprav se je vsem laskala misel, da jih je Hilarij Pernat določil za gospodarje.

«Est modus in rebus, amice,» je karajoče dejal ravnatelj Rožič. «To so besede, ki... z eno besedo!...»

«Nu, kakšne? Nu, s kako besedo?» se je bojaželjno ponujal striček.

«Gospod profesor je ugleden mož,» je tehtno izpregovoril notar. «Mnogo je izkusil, veliko sveta je videl in vem, da je spoznal tudi boljše ljudi od nas. Ali...»

Doktor Balant se je med tem osvestil. Čutil je, da se bližajo nepopravljive stvari. Za mizo, ki že dvajset let ni videla tragedije!

«Le ne razburjajmo se, gospoda,» je rekel posredujoče. «Vse to je onga... Nervozni smo. Kdo pa ima dandanes zdrave živce? In tudi: naš dragi profesor je živahen kakor vsi rekonvalescentje. Ne sme se pozabiti, da je bil pred tremi meseci še kandidat... Popravljal se je, hvala Bogu.»

«Aha,» je dejal Hilarij Pernat že manj razdraženo, «doktor ne more pozabiti, kako je prišel z Beletom, da bi me spravil na oni svet.»

«Pa smo se ušteli, ho, ho,» je dobrodušno nadaljeval stari zdravnik. «Križa je srečno minila in Pernatius se je pomladil, da že ni več obstanka z njim...»

«Temeljito!» je pograbila družba. «Človek ga ne bi spoznal!... Ni vrag, da ne bi izkušal svoje mladosti na naši koži! Mladeniči so pač bojeviti...»

«Nu, na zdravje!» je utolažen rekel striček. «Tudi za vas je modus v pretiravanju.»

A tisti mah je zinil notar neumnost.

«He, he,» se je zasmel, vrteč kupico med prsti. «Takrat smo ga bili že domala obsodili... Pomnite li, profesore, kako sem vam prigovarjal zastran oporoke?»

Profesorju se je mahoma zmračil obraz. Zlovoljno je pokimal. A že je tudi Rožič popal za kost:

«Mda,» je rekel, «skrbelo nas je... Ali še veš, ko sem bil pri tebi? Sorodniki so se bali najhujšega. Gospa Nagerthova in njena hčerka sta noč in dan trepetali zate.»

Hilarij Pernat se je zmrnil. Toda ravnatelj, ki ni govoril brez namena, je povzel:

«Ganljivo je, kako sta ubožici zaverovani v svojega strička.»

«Kaj ne bi bili!» je pritegnil notar. «Saj sta njegov... Stavim kaj, da se tudi Pernat ne bo pokazal nehvaležnega.» Pomembno mu je namežiknil.

Okoli mize je zavladalo tehtno molčanje.

«Hvala Bogu,» je dejal profesor sam pri sebi. «Vedel sem, da pride na koncu očenaša amen.»

«Dovoli, amice...» Rožič mu je položil roko na komolec. «Gospa Nagerthova je vsa potrta. Slišim, da si se nekaj sporekel z njo? Dovoli... Ženskam ne smeš zameriti; strogost pri njih ni umestna...»

«Kaj pa?» ga je pikro prekinil striček. «Kaj pa je umestno, da bi te zlodej?»

«I nu... Čuvstvo je glavno, čuvstvo. Po srcu jih sodi. Nekoga vendar moraš priznati za svojega. V letih si, imovit si; če bi danes ali jutri...»

«Da, da,» se je oglasil notar. «Dovolite, saj smo prijatelji... S seboj vendar ne morete vzeti... Ne, ne, nikar ne ugovarjajte!» je vzkliknil, čeprav je profesor molčal. «Kadar se odločite za oporoko, ne smete biti tako neusmiljeni... Sicer pa — zakaj se ne bi odločili že zdaj? Saj vam zato ni treba umreti... Dajte, spravite se z njima in pridite.»

Hilarij Pernat je nenadoma vstal. Njegove sive oči so se zlobno zaiskrile.

«Hvala,» je dejal z izbrano prijaznim glasom. «Preteto star se vam moram zdeti in preteto neumen, da me poizkušate takole oviti okrog mezinca... Škoda besed, prijatelji. Povedal sem vam že, baš doktorju sem povedal: kadar pokopljem poslednjega izmed vas in objočem vse vaše grobove, se morda zmenim za kake dediče. A ne za tiste, prijatelji, vsekako ne za tiste, ki ste jim vi obljubili zaščito!...»

S temi besedami je vzel klobuk in je šel. Vsa družba je nekaj časa ogorčeno buljila v vrata.

«Nu, vidite,» je zamomljal doktor Balant, starčevsko migaje s podbradkom. «Sama senilna trma ga je, sama zloba. Tak človek bi moral biti pod kuratelo.»

«Tem bolj,» je rekel notar Kolovrtar. «Ako ne bo oporoke, se razdeli imetje med sorodnike. Razen če bi med tem v svoji hudobnosti napravil testament komu drugemu v prid.»

«A komu v prid?» Ravnatelj Rožič je ogorčeno udaril po mizi. «Komu?»

«Recimo — tisti svoji Stani,» je bevsnil doktor in obtožujoče spustil pogled okoli mize.

«Svoji Stani?» Notar se je pomenljivo namuznil. «Kaj še, gospoda! Pernatius je vendarle realen človek.»

«Nu, nu, realen...» Rožič je skremžil obraz. «Realen, nič ne rečem. A v svojih mlajših letih je bil, da se tako izrazim, pohotnejš.»

«Ne daj Bog!» je vzkliknil nekdo. «Tega profesor ni zmožen.»

«Nič se ne ve,» so dvomili drugi. «Pod kožo je vsak krvav...»

«Ni zmožen!» je trdil prejšnji. «Škandal bi bil, če bi prezrl sorodnike, posebno pa Nákrtovko in njeno hčer. Dve tako blagi ženski...»

«A, tako...» Da, Blanka in Alisa sta bili dobri, fini, omikani, res aristokratski ženski; vsekako bi bil škandal. Toda vrli možje so mislili prav za prav nekaj drugega. Od razočaranja je pogovor zaspal...

Striček Hilarij je med tem pljuvaje stopal proti domu in togotno udarjal s palico ob tla. Nobeno zlo na svetu se mu ni zdelo premajhna kazen za tolikšno in tako zakrknjeno predrznost. Da je bil rimski cesar, Džingiskan ali vsaj Ivan Grozni, jermena bi jim bil rezal iz kože!

«In če bi bilo prvikrat,» je sopihal, zavijaje proti Vrtni ulici, «če bi bilo prvikrat! A to je zdaj že nekam ustanovljeno, da mi vsak teden bijejo bolhe! Moja oporoča je njihova skrb, ne moja. Oni določajo, kako naj umrem in kdaj in komu v korist. Polastili so se mene in moje dediščine in že nestrpno čakajo, da me nestane: umri, starina, zaigraj poslednje dejanje! Dolžan si nam ga kakor komedijant na deskah; glej, publika cepeta, kritiki so pripravljeni, svinčnik obrezan, da ti zapiše oceno...»

Na vogalu se je srdito zagrohotal. Njegove oči so škodoželjno zletele proti trafiki. Za oknom je še gorela luč. Ali se mu je bledlo od jeze, ali pa je bilo res: Hilariju Pernatu se je zdelo, da vidi v razsvetljenem okviru dve senci, dve mršavi ženski postavi, ki vrtata z mačjimi zrkli v noč in prežita iz svojega dupla kakor dva pajka iz mreže.

Ali mar ni bil v mreži? Ali ni čutil okoli sebe nitk in zank, razpredenih iz trafike po vsem mestu? Vse te mesece je že otepal med njimi, nič drugače kakor debela muha, določena in izbrana, da s svojim tečnim sokom obredi sestradano požrešnost! Časih je z grozo tipal po sebi. Bilo mu je, kakor da čuti povsod, na obrazu, na rokah in na nogah, okoli grla in okoli srca zadržane vezi neizprosne volje, ki noče odnehati, dokler se ji ne vda na milost in nemilost... Le kaj je bilo v tej Blanki? Ali je bila človek ali volkodlak? Vrata ji je pokazal in mu še ni dala pokoja!

Druga bi bila razumela odkrito besedo, šla bi bila svojo pot. Trafikantka ga ni razumela — ni ga hotela razumeti! V hišo se ni upala več, a zato je bilo vse mesto kakor namazano z njo, z njeno hinavščino, njeno vsiljivostjo, njenimi dramatskimi tožbami o bedi. Vsi stričkovi znanci so bili polni sočutja do nje, vsa srca so krvavela zaradi njegove okrutnosti. Skoro da ni mogel več začeti pogovora, ki se ne bi bil končal s priprošnjo: «Ne smeš ji zameriti! Čuvstvo odloča, po srcu jo sodi! Napiši oporočo, določi jo za glavno dedično... in umri!...»

So ljudje, ki jih ne moreš pohoditi, tako žilava je njihova nizekta. Tudi Blanka pl. Nagerthova je kmalu po tistem zimskem

večer u opozorila strička Hilarija, da svojega poraza ne prizna. Ko je stopal mimo trafike, je mahoma odprla okno in zaklicala z medenim glasom:

«Onkel Hilarius!... Počakajte malo... warten Sie doch!... Oh, Jezus ti moj!» je še čul za seboj, ko je planil mimo, ne da bi jo bil pogledal.

«Kakšna ženska!» je takrat zamrmral sam pri sebi. «Ženska ali satan? Takole se bo oglašalo za menoj: ,Počakajte, onkel Hilarius — oh, Jezus ti moj!’ In nekega dne bom nemara slab in bolan in nesrečen... in jo počakam...» (Dalje prih.)

A. Debeljak: Dubrovniku

- I. Po dnu preproga morska se razgrinja,
povrh poveznjen je nebá pokrov,
vmes Dubrovnik na skali sred zidov
ko biserov blestečih polna skrinja.

Vsak ogel, kót in kamen opominja
na mirne zmage skozi niz vekov,
zgovorno priča sivi stolp in rov:
glej, tukaj stolovala je Blaginja.

Sedaj to skrinjo patina zastira,
na videz otemnel je prejšnji blesk.
A kaj valov oznanja trušč in tresk?

Dokler te zvesto straži strmi Srgj
in šumet ti naliva bistri vrč —
tvoj svetli duh, tvoj demant, ne umira!

- II. Tvoj duh je plamen, ki se ne utrinja,
skoz tisoč let ostaja mlad in nov,
ustvarja si najlepši vseh domov
in še v tujino seva mu svetinja.

Tvoj čvrsti brod osvaja morja sinja,
Modrice selijo pod tvoj se krov,
tvoj grad je vedam božji blagoslov,
ki gosto noč in mrak ko blisk prešinja.

Srce v bogastvu ni se ti prevzelo:
najprvo sužnjem spone je odpelo,
sirote, starce vzelo v Domus Christi.

Stoletja že iznad bršljana maha
razvija prapor svetega se Vlaha,
ves bel in neoskrunjen v slavi čisti.

France Bevk: Poberinka Rezi

1.

Po jesenskem dežju je zapihal mrzel veter. Nebo se je zjasnilo, v ulice je zanesel veter oblake prahu, v ljudi je zavelo zdravje. Rdeče pisana zarja jih je vabila na ceste, v šumeče liste orumenelih kostanjev, v rjavo pokrajino in mavrično luč neba. V gostilnah so točili mošt.

Bil je z vonjem prepojen večer, ura je odbila deseto. Učitelj Križaj je meril pot domov. Po svoji vnanjosti neoporečen človek, je kazal največji red od čevljev do kravate; obrita brada in počesani lasje so bili vedno enaki, zjutraj in zvečer, ob začetku in na koncu tedna. Nekoliko rdeč, debeluhast celó, je imel rdeče obrobļjene oči, ki mu niso ustvarjale izraza prijaznosti. Smejal se je redko, navadno se je samo smehljaj. Njegov značaj je bil trpko resen; ni mu dopuščal, da bi svojim čuvstvom zrahljal vaje. Nasproti vsakemu človeku je pokazal dobro, javnemu mnenju laskavo stran značaja. Vse drugo je spretno prikril, celó samemu sebi; imel je sploh najboljše mnenje o samem sebi.

Ko je ta večer naenkrat doznal, da ga je sladkost novega vina izvabila ob zgodnji uri preko običajne mere in se je zaradi lahke vinjenosti že v drugič spustil v smeh, ki ga sam sebi nikakor ni mogel dopustiti, ako je hotel, da ne trpi njegov ugled, je sklenil, da odide, kljub lepi družini in njenemu očividnemu začudenju in malone zameri. Bal se je, da bi ga vino ne premotilo in ne pokazalo družbi tiste strani njegovega značaja, ki ni lepa. Bojazen pred tem je bila tako velika, da ga niso mogle zadržati niti prošnje tovarišev, niti mik, ostati v družbi, ki mu je živo prigovarjal iz notranjosti in hotel omamiti njegovo voljo.

Šel je in zavil iz ozke stranske ulice krog starinske hiše na vogalu in stopil na pločnik gosposke ulice. Glava je bila težka, misli so neumorno blodile vsekrižem in spremljale njegov korak.

Naenkrat je obstal pred hotelom pri «Treh labudih». Po cesti je privozil razkošen avto in obrnil dvoje svetlih luči proti hotelu. Križaj je pogledal iz oмотice pijanih misli in mislil, da bo zavozil skozi širok portal na hotelsko dvorišče. Avtomobil je obstal pred hotelom na cesti, zavora je zaškrtala, pot je bila prosta.

V tistem hipu, ko je hotel Križaj stopiti mimo, je stopila iz avtomobila mlada, kakih devetnajst let stara dama in mu pokimala v pozdrav. Pri tem se je nasmehnila, kakor da sta stara znanca.

V rokah je imela cvetice; vse polno najlepših krizantem. Še nikoli niso napravile na Križaja cvetice tako velikega vtisa kakor ta hip. Zdelo se mu je, da so se nežna mladost te ženske, svila, v katero je bila oblečena, in te cvetice tako vjemali, kakor nič drugega na svetu.

Njen nenadni pozdrav in vtis celotne postave sta ga trenutno zmedli. Stal je na mestu. Dama je opazila to zadrego, ozrla se je še enkrat in se nasmehnila. Nato je izginila.

Križaj je stopil dalje. Navidezno se je delal brezbriznega za to srečanje. V dnu duše pa ga je prevzelo čuvstvo ugodja, ko je pomislil nanjo. Ozrl se je, ali ga je kdo videl ali ne. Če bi ga bil videl, bi se mu zdelo, da je njegova suknja pomazana.

To žensko je srečal že prejšnji dan. V dopoldanskem času, ko je šel po ulici in se mu je prikazala naproti. Tudi tedaj ga je pozdravila z nasmehom.

Spominjal se je njenega srečanja pred enim mesecem. Na izprehodu mu je prišla naproti in mu je z istim trepetom na ustnicah, ki ga je on tolmačil za smeh, pokimala v pozdrav.

Mislil je daleč nazaj, odkril časovno velik prostor, v katerem je ni srečal nikoli. Približno pred letom je bilo, ko se ji je prvič začudil in si vtisnil njen obraz v spomin.

Njen obraz ni več svež. Drobne gubice so ga narezale okrog oči, trudnost počiva na njenih potezah. Vendar to ni moglo izbrisati premočnih sledov njene mladostne lepote.

Križaj je zavil trikrat iz ulice v ulico; če bi nagonsko ne našel poti domov, bi ne vedel, kod hodi. Razmislil je vsako mrvice posameznih dejstev. Ko je razmislil eno, jo je položil na stran in načel drugo. Tako je uredil misel za mislijo in jih spravil v določen red. Ko je prišel do konca in se v mislih razgledal, je opazil, da je neko neskladje v njih. To ga je bolelo.

Stopil je v svojo skrbno urejeno sobo, ki je bolj spominjala na muzej, kot na človeško bivališče.

Raz steno je gledal obraz davnaj pozabljenega filozofa s sivo brado, ki je stlačil življenje v poglavja svojih urejenih misli. V črnem okviru je bil mračen, kakor da se je pravkar zavedel, da ni za drugega kot za okrasje sob v njegove teze zaverovanih samcev.

Križaj je slekel jopič in ga položil na stol. Popito vino mu je spodneslo noge, srečanje ga je razburilo, misli so ga razkosale. Hotel se je zbrati.

Ob pogledu na filozofa se je spomnil njegove knjige. Segel je v predal in izvlekel v usnje vezan zvezek s pozlačenim hrbtom. Kadar je bila njegova duša v dvomu, je vprašal knjigo za svet.

Ni imel ljubice ne otrok ne žene, zato je imel knjigo za prijatelje. Besede davnaj umrlih ljudi so ga tešile. Ni bil pristaš revolucije, hotel je mir, ni ljubil graje, laskala mu je hvala. Njegovo mišljenje je bila neverjetna pisana zmes starih pedagogov. Ustvaril si je do pičice določen nazor o življenju; zanj je imel natančno odmerjen prostor, niti slutnja sence ni smela viseti čez rob. V to spono je tlačil sebe in soljudi. Njegovo prepričanje ni trpelo ugovora. Ni bil veren, a je bil v nekaterih, javno moralo zadevajočih vprašanjih, strožji kot katerikoli vernik; bil je ovaduh vsega zla. Ženske je imel za izvor mnogoterega hudega, vendar jih je v neki razdalji kot matere čislal in kot vzgojiteljice oboževal. Z njimi ni imel stikov nikoli, razen nekega spomina iz mladosti, ki ga je trdovratno podil od sebe.

Ta večer svojih misli ni mogel spraviti v sklad. Kakor pismo, ki ga raztrgaš, in zbiraš njegove koščke. Trikrat je premislil vse, in ko je trikrat prišel do konca, se mu je zdelo, da v zavesah okna trepeta plašč mlade dame, ki jo je pravkar srečal, in bo vsak hip stopila izza njih.

Ujezil se je sam nad seboj. Dvignil se je s stola in pustil knjigo na mizi. Stopil je po sobi. Trikrat jo je prehodil, na koncu zadnje stopinje je položil prst na čelo:

«Nekaj bi bil moral storiti.»

Tedaj se je obrnil in zastrmel v filozofa, ki je visel v okviru. Ta se je nenadoma zganil in pokimal iz temnega okvira z glavo.

Križaja ni prevzelo začudenje radi tega. Zdelo se mu je čisto enostavno, da mu filozof pritrjuje, brez ozira na to, da je slika mrtva snov, le medel odsev živega človeka.

Stopil je do zrcala in se pogledal vanj, kakor da izprašuje svojih štirideset let, ki so bile zapisane na vsaki njegovi potezi in je sklenil v sebi:

«Nekaj moram storiti.»

Tudi te besede je govoril iz filozofovih ust, zakaj pritrdil mu je tudi zdaj, dasi ni gledal vanj.

Počasi je vstala iz vina in iz toplote, ki je polnila sobo, druga misel. Pogladi si je lice in brado in pred njim je stalo telo mlade ženske tako razločno, da se je prestrašil. Ni bil spomin iz mladosti, nekaj drugega je bilo. Občutek ugodja. Objel je njegov pogled in njegovo osrčje ...

Obrnil se je in gledal filozofa, kakor da išče v njegovem mrkem obrazu pomoči. Filozofove oči so bile ostre, težke; njegova glava se je zganila, kakor da se ne nahaja v okvirju, ampak gleda skozi temno okence v zidu in govori:

«Križaj, kakšne so tvoje misli!»

Križaj se je zdrznil. Bilo mu je težko. In da bi se opravičil za vse skupaj, je jecljal:

«Bil sem učitelj v zakotni vasi, imel sem za učenko majhno deklico, ki ji je bilo ime Terezija. Njen oče, pijanec in čevljar, je ni pretepal, ker je ni imel pri sebi. Služila je za pestunjo pri grdih ljudeh in se je naučila v teoriji stvari, ki jih ne morem ponavljati. Ljudje so se bali, da jim ne bi pohujšala otrok, in so pse ščuvali nanjo. Kamenjali so jo in zahtevali, naj ne hodi v šolo.»

«Poklical sem jo k sebi,» se je izpovedoval Križaj dalje, «da bi jo spovedal. Ali težkó je, ko spovednik spovedanca pohujša in ga vpelje v tajnost greha. Ni mi šla beseda iz ust; ona se mi je odkrito in lepo smejala. Radi nekaterih dobrih lastnosti bi jo bil lahko stavil vsem za vzgled; nisem je smel ...»

Šla je iz vasi in jaz tudi. Nič več nisem slišal o nji. Pred letom sem jo zopet srečal. Stopicala je v kolodvorski čakalnici gori in doli in čakala na vlak. Mlada, razkošno oblečena dama! Neprestano me je srečavala, njen pogled se ni ločil od mene. Nisem je več poznal. V teku par let je bil že v neznani dalji ta obraz. Končno se je nasmehnila in stopila do mene: «Ali me ne poznate več?» — «Ne,» sem dejal in jo gledal ves začuden. — «Rezi sem, vaša učenka.» — Tedaj sem jo spoznal: «Vi ste? Taka dama?» — «Kako je z vami?» me je vprašala? — «Tako, tako...» sem dejal. «In vi, ali ste poročeni?» — Gledal sem v bajko: Kako je prišlo raztrgano dekletce, ki je lebdelo v mojem spominu, do te obleke?

Rozi je zardela; za hip je spreletela zadrega njen obraz. Poslovila se je v smehu in mi odgovorila mimogrede: «Kakor se vzame ... Zbogom, gospod učitelj!» Pristopila je k debelemu gošpodu, ki je vstopil v istem hipu in jo je iskal z očmi ...

V meni se je mešalo neznano čustvo. Delo mi je dobro, da sem videl Rezi, na katero so ščuvali pse, v svili, v ušesih mi je šumel stavek: «Kakor se vzame.» In ker danes vem, kaj je in kako je, da je — oprostite besedi — poberinka, kakor pravijo temu pri nas — mi je težkó ...»

Križaj je molčal. Filozof je molčal, kakor da sodbe o tem primeru še ni v njegovem miselnem sestavu in se morajo njegovi možgani še baviti z njo.

Križaj je čakal. Mešano čustvo do njegove bivše učenke se ni javljalo v njem samo pred letom dni, ampak tudi ta dan in kadarkoli jo je srečal. Mučila ga je misel, ali ga pozdravlja iz ljubezni, ali iz nekega ponosa: ,Vidiš, učitelj, svojo raztrgano Rezi, danes je v svili, tvoja suknja je pa še vedno ogóljena!'

Ob tej njegovi misli je spregovoril filozof in ni zganil z glavo: «Križaj, ali nisi, kakor da si oče tega otroka?»

Križaja je nemilo zadelo. Bil je njen vzgojitelj in si je sam očital njeno pot navzdol. Oglašal se je tudi goli človek v njem in preglasal moralista. Od nekje je vstalo socialno čuvstvo, ali filozof je ugasnil njegovo misel; pogledal ga je grdo, kot da je umoril otroka in zadavil mater.

Učitelj Križaj je visel v dušnih škripcih. «Res je,» je odgovoril filozofu. «Ali kako naj se vtikam v življenje svojega bližnjega?»

«Ali ve, kaj dela? Ali ve, kaj to pomeni?»

Filozof ni miroval; Križaj je prekrizal roke na hrbtu in šel dvakrat po sobi. Zopet se je ujezil. Človeški duh ni ustvarjen samo iz možganskih snovi starih filozofov, včasih proniknejo iz njega misli, kakor pomladno cvetje.

«Vsakdo ve, kaj dela. Vsakdo dela po svojem preudarku, vsakdo polaga sebi račun.»

«Treba bi ji bilo pokazati pot,» je silil filozof. «Reči ji, da so še drugi poklici.»

«Težko mi je, žaliti človeka. Kaj mi je storila?»

«Kaj bo z njeno starostjo?»

Ob tem zvitem vprašanju se je Križajeva misel ustavila. Moralna briga je bila spretno zavita v socialno skrb in Križaj je šel, kakor za spretno nastavljeno vabo za njo. S to vabo je zlezal ves v filozofovo misel in se je preklel, da jo je trikrat srečal in je nikoli ni nagovoril.

«Čemu nisi tega storil?» ga je vprašal filozof, da poglobi njegovo kesanje.

«Ker o tem resno niti razmišljal nisem.»

Zdaj je videl posledico; z grozo je presodil položaj in naslikal njeno bodočnost; zona ga je spreletela pred prepadom, ki je v duhu zijal pred njo.

«Pri prvi priliki,» je dejal in odbijal druge misli, ki so predle okrog njegove glave. «Počasi, nalahko; tako, da ne bom žalil...»

«Tepec!» je godrnjal obraz v okviru. «Izruj gnilo korenino, nadomesti jo z živo mladiko!»

Učitelja Križaja je začela boleti glava. Njegovi živci so bili do skrajnosti napeti. Prižgal je cigaro in v oblakih dima skušal odgnati misel in besede filozofa, ki ga je s pogledom pasel v najtanjši kotic notranjosti. Hotel se je poglobiti v knjigo.

Ni se mogel. Bil je izmučen. Neprestano se mu je zdelo, da šumi svilena obleka za zastorom... Dvignil se je nenadoma, popadel klobuk in odšel z doma; vrata je zaklenil za seboj.

(Konec prihodnjič.)

KNJIŽEVNA POROČILA

Jos. Wester, *Kriza naše srednje šole*. V Ljubljani 1927. Založilo in izdalo «Društvo prijateljev humanistične gimnazije». 69 str.

To je drugi spis istega pisatelja o istem predmetu: prvi (O naši srednji šoli, 1923/24) je podajal splošno stanje naše srednje šole, kakor se je bilo razvilo izza preobrata; drugi je pa podrobna analiza dosedanjega ustroja in njegova kritika.

Ne samó, da se je naše šolstvo moralo prilagoditi novim razmeram, ki smo prišli vanje po preobratu, tudi sicer bi bilo treba reforme «in capite et in membris», t. j. v ustroju, učiteljstvu in učencih. Takoj s početka pa je treba poudarjati, da bi se bil moral ves postopek preosnavljanja vršiti organično, ne skokoma, kar upravičeno graja tudi Wester (str. 5—18). Zakaj pribiti moramo dejstvo, da ni vse slabo, kar je imela avstrijska šola, in ni vse dobro, kar nam je dala srbska šola; tudi tu velja geslo: omnia probate; quod bonum est, tenete!

Ustroj nove srednje šole zahteva že izpremembo v osnovni šoli, ker je vendar vse šolstvo celota, ki se mora ozirati na dejanske življenske razmere in ne aprioristično nekaj dekretirati, kar visi potem v zraku, ker nima tal v življenju. Osnovna šola, in sicer nižja, ki daje elementarni pouk, in višja (to je današnja, tako zvana meščanska šola), ki elementarni pouk pogloblja in razširja, bi naj trajala dalje časa nego sedaj, da bi dajala srednji šoli dovolj pripravljeni material, a doba srednje šole bi se lahko nekoliko skrčila.

In sedaj vprašanje: Kaj pa je to srednja šola? Danes je to še vedno kot ostanek iz prejšnjih časov privilegirana šola izvoljencev, ki se loči od tako zvanih strokovnih šol. In vendar potrebujemo Slovenci v prvi vrsti splošno in strokovno izobraženih poljedelcev, obrtnikov, trgovcev. Tu je večina naroda, ki misli o njej izobraženstvo in menda tudi prizadeti sami, da pri svojem delu in za svoje delo ne potrebujejo višje izobrazbe, kakor bi bilo njihov delo nekaj ponižujočega in kakor bi oni morali biti «bedaki» po svojem poklicu. Od tod pojav, da starši grozé s «čevljarstvom» sinu, ki ne uspeva v srednji šoli. Upravičeno je nastopil proti takšnemu pojmovanju dela in izobrazbe univ. prof. dr. Vidmar v svojem predavanju pri ljudski univerzi v Ljubljani 1923. leta.

Wester deli srednjo šolo poleg strokovnih v tri tipe: gimnazijo, moški in ženski licej (sedanjo realno gimnazijo) in realko; za vsak tip določuje osnutek predmetnika (str. 36—52). Mislim, da bi morale biti srednje šole v soglasju s socialno strukturo naroda poljedelskega, obrtnega, trgovskega in humanističnega značaja, na kar je že opozarjal prezgodaj umrli gimnazijski ravnatelj A. Škerlj (*Demokracija*, 1919, str. 90—98). Vsem bi bila skupna narodna podlaga, t. j. pouk slovenskega jezika in književnosti, zemljepisa in zgodovine obenem s spoznavanjem jezika, zemlje in zgodovine Hrvatov in Srbov. Izmed tujih jezikov je določil Wester (str. 29—35) za srednjo šolo nemščino od prvega francoščino od petega razreda dalje, kar se mi zdi v bistvu pravilno, ako upoštevamo svojo zemljepisno lego, ki odločuje v prvi vrsti kulturno tradicijo. Pri obrtnih in trgovskih srednjih šolah bi stopila ponekod morebiti poleg nemščine italijanščina namesto francoščine. Ne smemo pa tudi pozabiti slo-

vanskih jezikov: ruščine, poljščine in češčine. Poljedelske, obrtne in trgovske srednje šole bi pripravljale svoje gojence in gojenke za te gospodarske stroke in znanosti, a v humanistično srednjo šolo bi prišli oni, ki bi si izvolili univerzitetne stroke. Humanistična srednja šola bi se s tem izborom iznebila navlake, ki vanjo ne spada, njene zahteve bi morale biti primerne njenemu namenu, a ne kakor je danes, ko se večina uči zaradi izpričevala (in ne zaradi potrebnega znanja) ali pa kot prehod za drug poklic.

Ustroj srednje šole se mora izpremeniti tudi v notranjem poslovanju v snovi in načinu podajanja: non multa, sed multum na podlagi delovne šole! Prirodosnanški pouk ne bodi teoretična znanost, ampak prilagoditev teorije praktičnemu življenju, kar se naj bi vršilo v laboratorijih (delavnicah). Zlasti potrebuje reforme pouk klasičnih jezikov in zgodovine. Še danes goni učiteljstvo letnice in vojne, še danes dinastične rodovnike, a pri maturi (ne vem, ali je bilo to pred vojno ali med vojno) se je dalo takšno vprašanje (v nemškem jeziku): «Wieviel Kinder hat Seine Majestät?» Zgodovina je pastorka današnjega šolskega pouka brez znanja gibnih sil narodov in držav. Tudi Wester (str. 49—50) zahteva moderniziranje učne metode.

Wester se je v svoji knjižici dotaknil tudi prosvetne uprave in s tem združenih vprašanj, n. pr. o ravnatelju ali direktorju, o stalnosti in daljnji izobrazbi učiteljstva, o disciplini učencev zlasti glede strankarske agitacije itd. (str. 53—69). Upravičeno nasprotuje pretiranemu centralizmu v šolski upravi, ki rodi nered. Bila je pametna misel Stjepana Radića o decentralizaciji prosvetne uprave s prosvetnimi inspektorati, ki so pa izvedeni samó v proračunu, a ne tudi v upravi, s čimer se je nered povečal. Prosvetna uprava bi bila postala neodvisna od velikih županov, t. j. od lokalne politike, kar bi bilo v korist šolstvu in prosveti. Odkrito nastopa Wester tudi proti zavajanju mladine na politično-strankarsko področje, ko se vršé zborovanja «naprednih» in «katoliških» srednješolcev pod vplivom strankarjev-politikov, kar je «gnusno početje, ki nalikuje kupovanju duš»; zato kliče pisatelj: «Strankarji, pustite šolsko mladino pri miru!»

Ne da bi podiral temelje današnjega šolskega ustroja, podaja Wester v podrobnostih odkrito njegovo kritiko in nasvetuje preudarno mnogo potrebnih izboljšav. Ker knjižica to zasluži, ji želim, da najde odziv pri javnosti, ki naj s svojim vplivom doseže, da jo upošteva tudi prosvetno ministrstvo pri izvajanju šolske reforme.

Dr. L.

Anton Kristan, O delavskem in socialističnem gibanju na Slovenskem do ustanovitve jugoslovanske socialno-demokratske stranke (1848—1896). V Ljubljani, 1927. Založila Zadržna založba v Ljubljani. Natisnili J. Blasnik na nasl. v Ljubljani. 200 str.

Zgodovine delavskega gibanja na Slovenskem smo pogrešali; zato je treba pozdraviti Kristanovo knjigo, ki je ponatis iz lista «Pod lipo». Način podajanja se mi pa ne zdi posrečen. Izmed navedenih virov se od nekaterih ponatiskujejo kar cele strani (str. 54—55, 90—95, 100—105, 113—114, 116—119, 147 do 151, 163—164, 167—170), da se s tem snov ponavlja, dasi bi bilo pravilno, ako bi se bili viri po potrebi uporabljali med podajanjem snovi. Spis bi bil enotnejši, zato preglednejši. V tej zasnovi se podaja mnogo gradiva, ki bi bilo moralo biti obdelano. Nasprotno je pa hvale vredna priloga, kjer je Cvetko Kristan sestavil seznam slovenskih socialističnemu delavstvu namenjenih knjig, brošur, revij in časopisov od 1890. do 1927. leta (str. 173—200).

Kristanov spis navaja politične in gospodarske prilike v Avstriji in Nemčiji, pod katerimi se je oblikovalo delavsko gibanje od 1848. leta dalje. Mejnik, oziroma začetek delavskega socialističnega gibanja na Slovenskem tvori ustanovitev delavskega izobraževalnega društva v Ljubljani (str. 21—27). Zgodovinski podatki glede tega bi bili natančno naslednji: Po poročilu «Laibacher Tagblatta» z dne 29. novembra 1869. se je vršil razgovor o ustanovitvi društva dne 28. novembra 1869. leta (predsedoval je Dežman), oblastno dovoljenje je bilo izdano dne 13. januarja 1870. in ustanovni občni zbor se je vršil dne 20. februarja 1870., a dne 15. januarja 1871. je bil ustanovni občni zbor «Delavskega podpornega društva za bolne in onemogle». V osnutku pravil, kakor jih je objavil Fr. Erjavec (Socialna Misel, 1927, str. 41—42), ki tudi piše zgodovino delavskega gibanja na Slovenskem, je bila predlagana «Slovenska lipa» kot društveno ime; toda Dežmanov «Laibacher Tagblatt» je nastopil dne 6. decembra 1869. proti imenu «Slovenska lipa». Kako naj bi se bilo društvo imenovalo prav za prav, ne morem določno pojasniti.

Kristan zasleduje delovanje Mosta, Wagnerja, Arka in Kunca v ljubljanskem delavskem izobraževalnem društvu, kjer sta se polagoma izoblikovali dve struji: zmerna in radikalna, dokler ni prišlo v dobi Železnikarja do glasovite obravnave proti «krvavcem» v Celovcu 1884. leta, ki je v knjigi podana po poročilu «Klagenfurter Zeitung» obširno (str. 64—90). Pisatelj razpravlja posebej o Kuncu in Železnikarju, ki ga pravilno označuje kot čuvstvenega revolucionarja besed, a sicer poštenjaka, o prvem delavskem krščansko-socialnem listu «Ljudski glas» (1882—1884), o ustanovitvi socialno-demokratske stranke v Avstriji 1888./1889. leta, o prvem praznovanju prvega maja 1890. leta, o gibanju med rudarji in železničarji, o socialističnem listu «Delavcu» (1893—1898) ter končuje z ustanovitvijo jugoslovanske socialno-demokratske stranke 1896. leta in s početki krščanskega socializma na Slovenskem.

Posebno poglavje je posvetil Kristan svoji stroki, prvim delavskim združenjem na Slovenskem (str. 43—51), ko sta se borili dve načeli za zmago: liberalno Schulze-Delitschevo in socialistično Lassalovo. Tu bi bil lahko omenil prvo delavsko stavko 1871. leta. Jugoslovanska socialno-demokratska stranka se je ustanovila, kar Kristan pravilno ugotavlja, 15. in 16. avgusta (sobota in nedelja) 1896. leta in ne, kakor se je poročalo na VI. strankarskem zboru avstrijske socialne demokracije 1897. leta, da je bilo to 27. in 28. avgusta (str. 159). O tem je poročal «Slovenec» dne 14. avgusta 1896. in ne 14. julija (str. 158). Železnikarjev zagovor pred celovško poroto, da je bilo njegovo zmerno - narodno, avstrijsko stališče nasprotno ultra - narodni, miroljubni stranki v Ljubljani, ni jasen: ali se Železnikar ni dobro izrazil ali pa ni točen prevod (str. 69). Železnikar je imel (ne najbrže) kot upnik «Ljudskega glasu» v letu 1884. polovico lastništva, kar omenja «Ljudski glas» dne 12. julija 1884. in kar navaja tudi Kristan (str. 114—115).

Jezikovno je Kristanova knjiga dobra, samo nekaj neslovenskih izrazov moti, n. pr.: šupirati (str. 27), osvobojen namesto v tem primeru oproščen (str. 37), doslov (str. 51), predhajati (str. 124), uvagonirati (str. 140). Rodilnik od imena Arko naj se glasi Arka in ne Arkota (str. 34); nekaj je tiskovnih napak, n. pr. na str. 40. je izpuščena beseda «stranka», na str. 121. mora biti «predprave» namesto «pravice», na str. 162. «žičkar» namesto «žiškar» itd.

Kljub napačni zasnovi priporočam Kristanov spis, ker je zanimivo in hvaležno berilo, z željo, da bi sledilo nadaljevanje.

Dr. L.

KRONIKA

Revija slovenskega impresionizma. XI. razstava Narodne Galerije. 1927 Ljubljana, april—maj, Jakopičev paviljon. — Historična razstava slovenskega impresionizma je bila že dolgo časa nujna potreba. Saj že prav za prav od Groharjeve smrti pred šestnajstimi leti nekdanji «Savani» niso več nastopili kot idejna skupina. Udeleževali so se sicer kot posamezniki mnogih razstav, vendar s svojimi, sporadično med drugimi, posebno mlajšimi razstavljalci, pojavljajočimi se deli niso več mogli nuditi pravega pregleda svojih stremljenj. Občinstvo, ki njihovih starejših del ni imelo prilike videti zbranih, je zato sprejelo to razstavo z velikim pričakovanjem. Če bi bila prireditelved dosledneje in temeljiteje urejena, bi bil učinek mnogo globlji.

Udeležili so se razstave štirje slikarji, s katerimi sta postanek in porast našega impresionizma neločljivo zvezana. To so: Rihard Jakopič, Matija Jama, Matej Sternen in Ferdo Vesel. Ta je (rojen leta 1861.) med njimi najstarejši; osem let mlajši od njega je Jakopič. Sternen je bil rojen leta 1870., dve leti kasneje pa Jama. Manjkal je med njimi še eden: Ivan Grohar (rojen leta 1867.). Šele z njegovo obsežno osebnostjo bi bil krog drugov, ki so nastopili ob pričetku našega stoletja, sklenjen. Od ostalih mnogoštevilnih pristašev, ki so se jim brž pridružili, ni nihče dosegel pomembnejše stopnje. Groharjevo delo nam je pokazala v vsej obsežnosti lanska spominska razstava, naloga te pa je bila, da poda pregledno in zgodovinsko verno podobo teh štirih osrednjih stebrov našega impresionizma.

Čeprav so posamezni med našimi impresionisti (kot Sternen in Vesel) prav pogosto in z uspehom gojili tudi figuraliko, treba reči, da se je to novo slikarstvo pri nas kakor tudi v inozemstvu najčisteje manifestiralo v pokrajinarstvu. Nekaj let se je skoro zdelo, da je ta slikarska panoga sploh edina, ki je pri nas mogoča. Zato tudi na tem polju najlaže premostrimo značaj posamezne osebnosti.

Jakopič tudi v pokrajini slika vedno le samega sebe, svoje čuvstvovanje, ki mu je konkretna pokrajina le nekaka slučajna posoda, le dobrodošel okvir, v katerega zajema vidno podobo svoje nevidne duhovne vizije. Tako so njegovi pejzaži v bistvu prav za prav le dematerijalizirani liki prirode, ki naj čutno predstavljajo in tolmačijo umetnikovo duhovno doživljanje. Vsa konkretnost jim je odvzeta, posplošnjeni, idealizirani so. Približno isto velja tudi za druga njegova dela. Zato mu tudi pri portretu in žanrski skupini ne gre za točnost v naturalističnem zmislu, ne za objektivno resničnost. Življenje izven sebe podreja posebnim, zgolj umetnostnim zakonom, ki mu jih narekuje potreba, da daje svojim tvorbam tisto izrazitost, ki naj izloči vse nebitveno in slučajno ter ohrani samo ono, kar je večnega in nespremenljivega. Prvotnega impresionizma kot naturalističnega reproduciranja trenutnih optičnih pojavov pri Jakopiču ni mnogo opaziti, kvečjemu v najzgodnejših delih. Že kmalu se pojavi stremljenje, podati več od površnega optičnega vtisa, barva postane kmalu simbolično sredstvo in končno celo nosilka lastnega, samosvojega življenja brez ozira na njene funkcije v prirodi. Umetniku je poslednji cilj izražanje življenske radosti, ki izvira iz občutka globoke skupnosti človeka z vsem vidnim in nevidnim stvarstvom in ki se manifestira v liričnem, muzikalno ugodnem nastrojenju. To pojmovanje umetnosti je

Jakopiča vedno bolj oddaljevalo od prvotnih izhodišč naturalističnega impresijonizma in ga privedlo k čisto idealističnemu barvno-ekspresivnemu oblikovanju. Z njim se je pričel slovenski impresijonizem, z njim je prešel v ekspresijonizem.

Dočim je Jakopiču glavni cilj iskanje in proučevanje sveta v samem sebi, zasleduje Vesel druge vzore. Zanj — kot treznejšega intelektualca — je glavni problem vidni svet, ki ga obdaja, a naloga v tem, kako verjetno in neokrnjeno poda prirodne pojave v njihovih poslednjih odtokih. Jakopičeve pokrajine žive svoje lastno, a strogo zakonito življenje (ki je življenje umetnika samega), Veselove skušajo posneti in obnoviti tajno življenje prirode, podati ga tako prepričevalno, da pozabiš na predlogo. Zato se trudi doseči čim otipljivejši plastični, telesni videz, da — ne samo videza, temveč življenje samo. Zato je pri njem pomanjkanje ostro obrisanih kontur posledica drugega hotenja nego pri Jakopiču. Tam je prelivanje barv in oblik izliv stvariteljske volje, poetične duševnosti, ki zasleduje nadčuten, višji cilj, pri Veselu pa je plod izkustva, da strogih obrisov v naravi ni in torej predstavlja le poskus, doseči tudi v tem popoln vtis življenske resničnosti. Vendar silna umetniška potencia običajno premaga težnjo slikarjevo, ki hoče biti le verno in objektivno zrcalo sveta. Individualnost avtorjeva prevladi in subjektivno preoblikuje predmetno objektivnost.

Drugačnja značaja sta Jama in Sternen. Tudi Jamove pokrajine so točne reprodukcije prirode, verne podobe — po njegovem mnenju — nedosegljivega vzora. Zdi se mu, da bi grešil zoper ta svoj absolutni edinstveni ideal, če bi vnesel vanje tudi kaj lastnega življenskega pojmovanja. Zato so njegovi pejzaži, posebno novejši, mnogokrat le rafinirano izvedene vedute okusno izrezanih lepih prirodnih delov. Slikarju je točno podajanje vseh atmosferskih, svetlobnih, barvnih in drugih nastrojenj poglavitna stvar in če se mu posreči v tehnično neoporečni obliki podati estetsko zaokroženo podobo prirode, je dosegel svoj cilj. Jama je predvsem estet, ki ljubi lepoto v naravi. To bi bilo pa premalo za umetnostno izrazitost njegovih slik. Kljub zatajevanju subjektivne čuvstvenosti pogosto preko običajne mirne površine le prodre na dan osebnost in daje slikam izvestno človečansko pomembnost in čuvstveno harmonično obeležje. Jama se je po večini udeleževal na polju pokrajinarstva, upodabljanje človeka ga ni zanimalo v toliki meri.

Sternen se je menda izmed petorice naših impresijonistov najmanj pečal s pokrajinarstvom, ki je že njegovemu hladnejšemu, bolj racionalističnemu temperamentu manj pri srcu. Njegove pokrajine so premnogokrat brez globine in brez toplega življenja, dasi so podane z veliko virtuoznostjo in z mislim za koloristične efekte. Narava mu je po navadi nema in ga zanima le njena zunanja površina. To skuša obnoviti čisto naturalistično verno s svojo izdelano tehniko, ki pa ostaja običajno popolnoma pasivna napram slikanemu predmetu. Za lepoto mu ne gre, bolj za resničnost, ki pa ni notranja, temveč optična resničnost. V žanrskih scenah in aktih, kjer frapira s sijajno potezo čopiča in ubrano barvo, dosega največje učinke. Značilna je zanj nagla krepka gesta, ki ljubi sočne kontraste in silovito gibanje. V Sternenu je med nami prava impresijonistična manira našla najdovršenejšega predstavitelja. Posebno starejša dela v grupaciji tonov in linij, kakor tudi po razumsko treznem, čisto materijalističnem odnošaju do sveta, spominjajo na tipične sodobne, osobito nemške impresijoniste.

*

Razen pri Jami, ki je razstavil samo nova dela, se je pri ostalih treh precj jasno pokazalo, kako so se razvijali. Pri tem je posebno očitno dejstvo, da je šel pri Jakopiču in Veselu razvoj v smeri k poglobitvi, k poduševljenju, skratka na vznoter, dočim se je pri Sternenu (in tudi pri Jami) predvsem razvila vnanja tehnična plat. Jakopič je v svojem hotenju, otrestiti se telesnosti, zašel skoro do tako eterične višine, da se uresničenje njegovih teženj zdi malone nedosegljivo in vnaprej obsojeno na neuspeh.

Od globoko izrazite «študije za svetnika», ki po svoji barvitosti vsebuje v kali že vsega poznejšega umetnika, gre razvoj do čustvene melodije «Pravljice», pa k «Cveticam». Tu je en višek Jakopičev, sinteza njegovega kolorizma, obenem pa morda vrhunec slovenskega impresijonizma sploh. Tu je subjektivni lirizem stopnjevan do posplošjenega, očiščenega patosa. «Koncert», delikatna študija boja luči in dneva, ima že drugo perspektivo. V «Trnovem» je okvir pejzaža prekoračen, umetnikova volja gre preko realnosti k višji resnici, k splošnejši, kateri je ta izrez iz nature samo prispodoba. Barva je stopnjevana do samosvoje izrazitosti. Ta simboličnost je s «Savo» dosegla stopnjo resnične monumentalnosti. Drugod — «Na gričku» n. pr. — se nagiba spet k čistemu dekorativnemu slikanju. Namesto dekorativno delujočih, mogočnih barv pa kaže «Pomlad ob Savi» večje približanje oziroma prav za prav tesnejši povratak k narodi in neposrednejše življensko spoznanje. To delo pomeni oživljenje nekdanjega starega Jakopiča, le globljeja in bogatejšega. Jakopič je gotovo najjačja osebnost med našo impresijonistično generacijo.

Sternena je vedno bolj zanimalo vprašanje slikarske kvalitete od duhovne vsebine in treba priznati, da je od zgodnjih njegovih del pa do najnovejših premagan ogromen trud in da je dosegel stopnjo tehnične popolnosti, ki mora imponirati. Čustveno te poglobitve ni opaziti, prej nasprotno: v njegovi rani pokrajini «Na Ljubljani» je toliko zanj čisto nenavadnega občutja, da ga v nobeni kesnejši, vsaj kolikor je bilo razstavljenih slik, ni več dosegel. Sicer to občutje ni bogve kako samoraslo, temveč bolj odsev dobe in miljeja, iz katerega je delo nastalo, v njegovem opusu je prava rariteta. Topel je «Polakt», v barvah sličen sodobnim Jakopičevim, ena najboljših Sternenovih slik golega človeškega telesa. Tudi «Hodnik» je lep dokaz slikarskega znanja in neke, sicer malce trezne, a prijazne in barvno dobro izražene intimnosti. Od novih del so mi ljubša nedovršena in napol dovršena, skice in načrti, kjer je njegov temperament čistejši in bolj svež, a poteza svobodnejša v poletu in prvotnejša v barvi. Taka je bila manja slika črnolaskе «Na kanapeju», kjer je skala barv ubrana na res skladen, ugoden ton. V izgotovljenih kompozicijah pa intelekt neštetokrat popači in pogasi ogenj prvega umetnikovega poleta.

Na razstavi Veselovo delo ni bilo historično jasno očrtano. Vendar je pot od «Polakta», kjer je problem komplicirane osvetljave rešen na vzoren, čudovito plastičen način, in od barvno res fine «Pokrajine» do zadnjih njegovih pejzažev dolg in trudapoln. Vmes je v tonu diskretno umirjena «Svatba», je izrazito romantična, malce literarno vplivana «Osveta» in so novejši portreti. Ponekod želja do eksperimentiranja onemogoča končni rezultat, povsod pa je vidna mogočna slikarjeva osebnost. V malenkostih, kot je pastelna otroška glavica «Savček», je zbrano toliko znanja, ki ni le spretnost čopiča, temveč plod globoko kultivirane umetnikove psihe. Kakor Jakopiča je vedno globlje vrtanje za adekvatnim izrazom večno neutešnega hotenja privedlo tudi

Vesela do problematične stopnje, na kateri je udeleževalec eksperimentov skrajno težavna.

Jama je pokazal samo novejša slika, po večini že znane z zadnjih razstav. Koloristične tehtnosti in umerjenosti njegovim blejskim vedutam ni mogoče odrekati, toda premalo je v njih slikarjeve osebnosti in preveč so le golo, čeprav virtuozno spretno ponavljanje nature. Med najboljša sta spadali barvno lepo ubrani sliki «Jezero II. V snegu» in «Sneg in solnce». Morda je tudi pogosto ponavljanje istega motiva krivo, da njegove pokrajine vplivajo skoro monotono, gotovo je, da so napram onim iz prejšnjih let manj osebne, manj toplo in neposredno občutene, dasi brezdvomno bolj naslikane.

*

Dasli različni po umetnostnem značaju, hotenju in zmožnostih, so se vendar impresionisti spočetka vsaj zdeli kot enoten izraz svoje dobe. Vsi so stremeli za enim ciljem: umetnosti vrniti svobodo. Hoteli so slikati po svoje, kakor so videle njihove oči in kakor je občutilo njihovo srce. Bil je to boj za upravičenost neposrednega, subjektivnega pojmovanja in podajanja življenja, boj za zmago čiste barvitosti, a obenem borba za nova izrazna sredstva. In kot sinovi svojega naroda so se zavedali, da mora njihova umetnost, kot najgloblji izliv njihovega bistva, biti narodna. Prvič v zgodovini slovenske umetnosti se je pojavilo stremljenje cele skupine, da ustvari svojo lastno, narodno umetnost. To je morda najvažnejša njihova zasluga: slovenski impresionizem, ki se je razvil ob francoskem in nemškem, je po svojih čustvenih vrednotah čisto naš.

Med njimi gre po organizatorski zmožnosti prvo mesto Jakopiču. Z njim je razvoj našega impresionizma neločljivo zvezan, z njim se nekako tudi izliva ta struja v umetnost nove dobe. On je bil idejni vodja in središče tega pokolenja, njegov idealni pospeševatelj in zagovornik. O tem, komu gre po umetnostni pomembnosti prvo mesto, je danes, ko razvoj še ni zaključen, težko reči veljavno sodbo. Gotovo je, da je bila Groharjeva osebnost vzgled smotrene in naravnost čudežno skladne umetniške evolucije. Bistvo impresionizma je visoka šola barvne kulture, v kateri so dosegli posamezniki zavidanja vredno stopnjo. Kot celota se je slovensko impresionistično slikarstvo dvignilo visoko nad prejšnje generacije, a v kvaliteti se je vzoru, francoskemu impresionizmu, tesno približalo. Resnica je, da je izza impresionistov v našem slikarstvu propadel zmisel za koloristične vrednote. Na njihovo mesto so stopili drugi momenti, predvsem objektivno plastično pojmovanje predmetnosti in idealistično stiliziranje sveta, ki je popolnoma tuje impresionistom.

Obžalovati je, da je prireditelj kazala znake kompromisa. Pri razstavi, kakršna je bila ta, ki naj bi bila predočila razvoj generacije, bi bilo treba historično razvojni moment mnogo jače poudariti. Tako pa je treba reči, da postajanje impresionizma ni bilo ilustrirano s potrebno in možno nazornostjo. Videlo se je, da so bile starejše tvorbe zbrane brez pravega sistema in le bolj slučajno. Med novejšimi pa tudi ni bilo doslednega ekonomskega merila. Manjkalo je prav mnogo veleznamenitih del, ki bi bila lahko izpolnila vrzeli v razvojni sliki. Jama sploh ni razstavil starejših slik, Vesel je bil le fragmentarno podan, tudi Sternen in Jakopič bi bila lahko historično smotrnejše označena in — kar je važneje — pravilneje zastopana. Če bi bilo pridruženih vsaj par izbranih del Groharjevih, morda tudi Ažbétovih in Petkovškovih, bi bil postanek te umetnostne revolucije, ki je pred enim

pokolenjem razburila našo javnost z dotlej nepoznano strastjo, mnogo umljujejši. Za ocenitev in afirmacijo še neostarele umetniške tvornosti četvorice impresjonistov-veteranov je pa tudi ta pregled nudil dovolj zanimivega gradiva.

K. Dobida.

Ljudska univerza v Mariboru in «Zamišljeni pogledi na naše kulturno življenje» A. Lajovica. — (Konec.) Takisto se mi ne zdi škodljivo, da so igrali nemški umetniki v našem krogu francosko, rusko in enkrat celo nemško godbo. Našemu glasbenemu svetu so se dali na ta način novi, krepki impulzi, ki nas vnemajo za vedno večje oblikovanje lastne individualnosti. — A. Lajovic slabo sodi o našem narodu, če misli, da bodo take prireditve potlačile našo samozavest. Vsi vemo, da smo mlad narod, ki se mora še veliko učiti in mnogo sprejemati, to pa nas mora vzpodbujati le k novim naporom, ki bodo naše lastne moči stopnjevali in nas končno tudi individualizirali, kolikor bo to še sploh mogoče v sedanjem, vedno močnejšem mednarodnem življenju. Gre pa tudi za praktične momente. Kako radi bi bili prepustili izvajanje čeških, ruskih ali francoskih glasbenih komadov Ljubljčanom ali Zagrebčanom. A Ljubljana nam ni nudila nobene pomoči, med tem ko so zagrebški umetniki za nas mnogo predragi. Brez nemške pomoči se vse te prireditve sploh ne bi mogle vršiti in se moramo vprašati: Ali je boljše izvršiti s tujcem kako kulturno dejanje v lasten prid, ali pa čakati na domačine, ki ti često niti ne odgovoré na prijazno vabilo k sodelovanju?

Brez dvoma bi se mogla izvršiti ostrejša individualizacija našega naroda po nekoliko izkonstruiranem načrtu A. Lajovica, a poplačati bi morali tak pozikuz s splošnim nazadovanjem na kulturnem in gospodarskem polju. Po takem načrtu bi morda šlo pred sto leti, a sedaj ne več. Smo zdrav in krepak narod, ki se ne ustraši mednarodne tekme. Mnogo smo se naučili od naših bratov Čehov, sledimo jim tudi v vzornem, popolnoma modernem urejevanju naših mednarodnih razmer.

Resnična slabost bi bila, če bi jih urejevali iz ressentimenta, ki bi bil pravo suženjsko čuvstvo. Mi sprejemamo Nemce iz čuvstva naše moči, iz samozavesti — ne pa iz naivnosti in slabosti. — Glede naše nove kulturne orientacije pa se strinjam popolnoma z rezultati A. Lajovica, seveda vedno v luči ideološkega dela svojega odgovora.

Škoda, da se ni seznanil A. Lajovic nekoliko natančneje z našim dosedanjim delom. Prepričan sem, da bi drugače sodil o nas.

Po prevzemu predsedstva «Ljudske univerze» je bila moja prva skrb, da navežem kar najožje stike s sorodnimi institucijami najprej v Sloveniji, v trdnem prepričanju, da podvoji vzajemno delo uspeh našega pokreta. Odziv je bil povsem negativen. Nato sem iskal pomoči pri francoskih in čeških krogih. Na srečo so imeli le-ti znatno več umevanja za naša stremjenja nego naši domači ljudje. Na tej podlagi smo zasnovali in izvedli pred tremi leti velik ciklus znanstvenih in umetniških prireditev iz slovenskega in češkega kulturnega sveta (iz vsakega po 10 do 12 prireditev), pred dvema letoma iz ruskega (zelo uspelo!) in francoskega, a letos smo absolvirali hrvaški ciklus, ki je trajal dva in pol meseca. Za prihodnje leto se pripravlja srbski ciklus. V namenu, da bi navezali kar največ osebnih stikov, smo vabili ljubljanske in zagrebške znanstvenike in umetnike; srečo smo imeli letos posebno s Hrvati. Pripravljamo še poučen izlet v Zagreb in na Plitvička jezera. Vrhu tega smo

prirejali vsa ta leta strokovne tečaje iz slovenščine, srbohrvaščine, ruščine in domoznanstva. — To so glavni stebri, na katere smo naslonili naš «kulturni dom». Mislim, da govori ta zgradba jasno in glasno o smernicah našega narodno-kulturnega dela. Katera druga kulturna institucija v Jugoslaviji se je tako hitro in odločno opredelila za novo orientacijo, za medsebojno duševno zblizanje in poznavanje Srbov, Hrvatov in Slovencev in za navezanje čvrstih vezi z evropskimi kulturami, ki so nam bile doslej bolj ali manj zaprte? Ali ni naša kulturna orientacija pravilna in nismo li odločno in neomahljivo delovali v njenem pravcu?

Mislim, da se z A. Lajovicem popolnoma strinjava v osnutku našega kulturnega programa — do ene točke! Jaz stojim trdno na stališču, da ne smemo rušiti starih mostov, preden nismo zgradili novih. Sem za evolucijo. A. Lajovic pa je revolucionar, zaradi tega krožijo njegove misli tudi vedno okoli revolucije! On podira staro, še preden je pričel graditi novo hišo.

Tudi jaz želim od srca, da bi se kar najbolj zmanjšal nemški vpliv na naš narod, a nadomestiti ga moramo z vplivi sorodnejše kulture, ker bi s popolno izolacijo zmanjšali svoj kulturni standard, mesto da bi ga zvišali. Za kolikor pa kulturno nazadujemo, za toliko se večja naša vsestranska odvisnost. Glede zmanjšanja nemškega vpliva bi nam morala ponuditi svojo pomoč predvsem Ljubljana, naše narodno-kulturno središče. Moram pa konstatirati, da ne stori v tem pogledu svoje dolžnosti. Z njene strani dobimo kaj malo impulzov, pa še ti so večinoma v obliki kritike!

Še eno moram pripomniti: Slušatelji «Ljudske univerze» se rekrutirajo skoraj izključno iz inteligence, za njo pa ne pomeni nemško predavanje nič drugega kot nemško čtivo. Vsi smo si edini, da moramo vpliv tega čtiva po možnosti zmanjšati, vendar pa tako, da ga nadomestimo z drugim primernejšim. To velja tudi za predavanja.

Slej ko prej pa moramo zastaviti svoje najboljše moči k smotru, ki se mi zdi v vrsti kulturnih nalog najbolj pereč: k intenzivnemu in smotrenemu kulturnemu sodelovanju dveh največjih slovenskih mest: Ljubljane in Maribora.

Janko Kukovec.

✓ **Luksuzen ponatisk nemškega Prešernovega «Krsta».** Pennov nemški prevod Prešernovega «Krsta pri Savici», ki je prvič izšel spomladi leta 1866. v podlistkih Triglava, je kot samostojna brošura doživel maja leta 1923. v Leipzigu nov luksuzen natisk.*

Ideja, načrt in izpeljava najnovejšega nemškega Prešernovega «Krsta pri Savici» je delo našega rojaka akademičnega grafika Stanka Deua kot praktična vaja pri profesorju Georgu Belweju na državni akademiji za grafične umetnosti in knjigotisk v Leipzigu.

Knjiga malega kvart-formata, rebrastega antičnega (težkega) papirja, se odlikuje zlasti po okusni kompoziciji dvobarvnega tiska iz stare Schwabacherjeve pisave, in sicer z rdečimi inicijalkami iz dvojnega cicera, ter z vsem ostalim v črnem iz tercije; naslovna stran istega stila ima v sredini ličen črn lesorez.

Silva Trdina.

* Delo, ki ni namenjeno razprodaji, je izšlo le v 20 eksemplarih, izmed katerih sta ohranjena dva v Leipzigu, in sicer eden v študijski biblioteki, eden pa na državni akademiji za grafične umetnosti in knjigotisk. Izvod, ki je v mojih rokah, nameravam o priliki izročiti študijski knjižnici v Ljubljani.

Razgovor z Maeterlinckom. V prvem desetletju XX. veka in še pozneje je imelo ime Maurice Maeterlinck opojen blešč. Simbolizem, godbenost, mistična modrina — vse to je sevalo iz imena tega belgijskega lirika.

Močan vpliv njegovih sanjskih pesnitev je izgubil svojo moč na nove generacije, ki so stopile na dan s povsem drugim življenjem, drugačnimi zahtevami in težnjami. Tudi pri nas bi mogli zaslediti vpliv Maeterlinckovih del, saj ga je čital že Kette in ga je slovenska moderna spoznala takrat, ko je bil na višku svoje slave. Pesnik se je zdaj umaknil iz hrupne sedanosti, ko je prehodil vso pot od meglene sanjskih pesmi preko lirskih prizorov in dram, preko modroslovnih študij in esejev do knjige o «Smrti». Pred kratkim pa je spet obelodanil svoje novo delo iz prirodoslovja — namreč «življenje termitov», ki je slično njegovi pesniško zanosno pisani knjigi «Življenje čebel», in nam odgrinja tajnosti dejanja in nehanja teh svojevrstnih mravelj, o katerih avtor trdi, da imajo tega najstarejšo civilizacijo na zemlji.

Ob izdanju tega dela je avtorja poiskal publicist André Rousseaux. Njemu je Maeterlinck povedal nekaj zanimivih in za literarnega historika tudi važnih dejstev, ki nam pesnika «Modre ptice», tega bajnega «glasbenika», pokažejo v povsem novi luči. Publicist je vprašal pesnika o pričetkih njegovega književnega delovanja.

«O, kako daleč je že vse to,» je odvrnil Maeterlinck, «bil je to junaški čas, Pléiade, smotre, ki je dosegla le šest številčk življenja, ker smo jo, mladi književniki, morali izdajati na svoje stroške... Vprašate me, če dobro poznam komponista Debussyja, ki je uglasbil mojo dramo, Pelléas et Mélisande. Ne, prav malo ga poznam. Čudite se? Pierre Louys me je bil namreč naprosil, naj izročim pesnitev Debussyju, da jo uglasbi. Toda, vedite, meni je glasba nekaj povsem tujega in svoje uglasbene drame niti ne poznam. Pač, nekoč sem slišal samo prvo dejanje v New-Yorku, toda nisem mogel vztrajati do konca. Zdi se mi pa, da se Debussyjeva glasba dobro prilaga moji pesnitvi. Toda ne, kako naj sploh sodim o glasbi, ki mi je zares nekaj tako tujega, kakor so slepcu barve. Petje je zame najbolj mučna stvar in šele pod smrtno kaznijo bi mogel zapeti kako arijo. Pač pa sem zelo občutljiv za godbo besed, za besedni ritem proze ali pa verzov in nekatere strani iz Bossueta me ganejo do solz. Toda, kakor hitro postanejo zvoki izključno muzikalni — tedaj sem gluha za tako godbo...» —

Rousseaux pristavlja: «Ta Maeterlinckova pojasnila so me silno presenetila. Kako vendar? Simbolizem je uvedel v književnost baš muzikalnost! Tu pa imam pred seboj simbolista, ki je eden prvih in najznačilnejših, kateri je bil in je popolnoma gluha in neobčutljiv za godbo. Zdaj vidim, kako varljiva so gesla raznih literarnih šol in struj...»
Miran Jarc.

Aškerčeva pesem «Natalija». V številki 5. letošnjega «Ljubljanskega Zvona», str. 272—274, objavljena «Natalija» je bila izšla prvotno v «Slovenski ženi», l. letnik (1912), str. 6, ki jo je kot naslednico tržaške «Slovenke» izdajala eno leto Marica Šega v Ljubljani. Tam objavljeno besedilo se docela strinja z zadnjo Aškerčevo redakcijo. Aškerc si je rökopis omenjene balade, dasi jo je bil obelodanil, prihranil bržčas z namenom, da jo objavi skupno z drugimi novimi pesmimi v posebnem zborniku, čigar izdaja pa ni več doživel.

J. W.

Myself by Dora Dietrich

Nove knjige

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

- ***Antologija ljubavne lirike.** Izabrao Božidar Kovačević. Beograd. Zdravko Spasojević. 1927. X + 144 str.
- ***Bergson Henry, Materija i memorija.** Ogled o odnosu tela i duha. Beograd. Geza Kon. 1927. XI + 259 str.
- Bevk France, Kresna noć.** Trst. «Luč». 1927. 120 str.
- Dostojevskij F. M., Tuja žena in mož pod posteljo.** Iz ruščine prevedel C. Cej. Trst. «Luč». 1927. 71 str.
- Gauvain - de Martonne - Haumont - Spalajković - Chataigneau, En mémoire de Jovan Cvijić.** Paris. Félix Alcan. 1927. 37 str. (Extrait du Monde Slave.)
- ***Glumac Gjorgje, Sveti Sava i Štrosmajer.** Dramske slike. Beograd. Zemunska štamparija. 1927. 31 str.
- ***Humo Hamza, Grozdanin kikut.** Beograd. S. B. Cvijanović. 1927. 98 str. Cena 15 Din. (Moderna biblioteka 35.)
- Kelemina Jakob, Literarna veda. Pregled njenih ciljev in metod.** Ljubljana. Nova založba. 1927. 120 str. Cena broš. 26 Din, vez. 34 Din.
- Kosovel Srečko, Pesmi.** Uredil Alf. Gspan. Ljubljana. Odbor za izdajo pesmi S. Kosovela. 1927. 94 str. Cena broš. 20 Din, vez. 27 Din.
- «Luč». Poljudno-znanstveni zbornik. I. Uredil Lavo Čermelj. Trst. Književna družina «Luč». 1927. 87 str.
- ***T. G. Masaryk, Zbornik.** Priredila Jugoslovensko-čehoslovačka liga u Beogradu. Redigovao Dragutin Prehaska. (Članki M. Trifunovića, Br. Lazarevića, B. Markovića, Vl. Dvornikovića, Drag. Prohaske, St. Polivanovića, K. Knaflića, Hinkovića, Kumanudija, Vilderja, Gradojevića, A. Dermote i dr.) Beograd—Praga. S. B. Cvijanović — Akciová společnost «Orbis». 1927. 283 str. Cena 35 Din.
- ***Popović Dimitrije, Izvolski i Erental.** Diplomatske uspomene iz aneksione krize. Beograd. Geza Kon. 1927. 77 str.
- ***Predić Svetislav, Četiri komada.** Beograd. Geza Kon. 1927. 66 str.
- ***Savković Ljubomir, O lepoti.** Odlomak jedne biološke filozofije. Beograd. S. B. Cvijanović. 1927. 153 str. Cena 30 Din.
- Stanković Mil. V., Čehoslovačka od postanka do danas i sedam — 1918—1925 — godina čehoslovačke unutrašnje politike.** Zagreb. Biblioteka «Jugoslovensko-čehoslovačke lige», br. 1. 1927. 34 + 38 str.
- Urbanatz-Urbani Umberto, Scrittori jugoslavi. II. Prefazione di Pavle Popović.** Trieste. «Parnaso». 1927. 210 str. (Scrittori Serbi — Scrittori Croati.)
- ***Venac, gorski Njegošev.** Preradio u pripovetku D. Bogosavljević. Beograd. S. B. Cvijanović. 1927. 147 str. Cena 20 Din. (Veliki pisci za omladinu, 1.)
- Vilhar Albin, Srbohrvatsko-slovenski slovar.** Ljubljana. Jugoslovenska knjigarna. 1927. 328 str. Cena vez. 60 Din.

Shakespearjeva dramatična dela v slovenskem prevodu.

Tiskovna zadruga izdaja Shakespearjeva dela v znamenitem prevodu Otona Župančiča.

Do sedaj je izdala štiri knjige: **Sen kresne noči.** Broš. 14 Din, vez. 20 Din. **Macbeth.** Broš. 14 Din, vez. 20 Din. **Othello.** Broš. 20 Din, vez. 26 Din. **Kar hočete.** Broš. 24 Din, vez. 32 Din.

Započeto delo hoče nadaljevati in Oton Župančič pripravlja novo serijo prevodov: *Zimska pravljica, Hamlet, Komedija zmešnjav, Mnogo hrupa za nič, Tako jo je ukrotil, Kakor vam drago, Rihard III., Romeo in Julija, Vihar, Antonij in Kleopatra.*

Shakespearja mora imeti vsak kulturni narod v svojem prevodu in v knjižnici nobenega izobraženca ne smejo manjkati njegova dela. Da se izvede načrt Otona Župančiča in Tiskovne zadruge,

vabimo vse slov. izobražence,

da se javijo Tiskovni zadrugi kot stalni naročniki na vsak nov prevod Shakespearjevih dram in da naročijo že do sedaj izišle. **Stalni naročniki dobe vse do sedaj izišle skupaj po znižani ceni broš. 60 Din, vez. 80 Din.** Prvi zvezek nove serije izide jeseni in se naročnikom takoj dopošlje.

Prijave za stalne naročnike in naročila sprejema

knjigarna Tiskovne zadruge v Ljubljani

Prešernova ulica števil. 54.

Nova pripovedna knjiga:

Ksaver Meško: Kam plovemo. Povest.

Strani 205. Broš. 36 Din, platno 46 Din, poština 3 Din.

Naročila sprejema

knjigarna Tiskovne zadruge v Ljubljani.